

מאחר שגזרו על יחוד פנוי' עד שתכנס לחופה, כי מברכים על איסור דרבנן מטעם לא תסור. אבל הרמב"ן וסייעתו הקשו בנוסח ברכת אירוסין שצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות היכן מצינו ברכה על איסור ל"ת, ותייצו שעיקר הברכה על העשה היוצא ממנו, שזהו עיקר הברכה לכל הראשונים. ולפי דברי בעל העקידה בטעם נוסח ברכת המצות אשר קדשנו שהוא לשון קידושין, כי הקב"ה קדשנו בתורת קידושין כדין אשה עם בעלה, אתי שפיר שדוקא בברכת אירוסין לא ידלגו על נוסח זה לרמז לענין קידושין.

סימן עד

אם סידור קידושין שייך למרא דאתרא וביאור חז"ל יודע בטיב גיטין וקידושין

להרה"ח מוה"ר אברהם שמואל בוקיעט הי"ו
מרכיץ תורה בכפר חב"ד מח"ס נזר התניא

עד"ש אם מותר במקום שיש מרא דאתרא או רב קבוע לקהלה ליתן סידור קידושין לאדם חשוב אחר בלי רשותו, כמו שאנו רואים שנוהגים בתפוצות ישראל לכבד בסידור קידושין אדמו"ר וראש ישיבה או אורח חשוב, והאם מעיקר הדין שייך סידור קידושין למרא דאתרא בלבד ובלעדו אין רשות לרבנים אחרים לסדר קידושין במקום שיש אב"ד או רב מטעמו שיש לו חזקה על כך. וגם מהו הדין במקום שאין רב קבוע אם כל אחד יכול ליתן חופה וקידושין או מורה הוראה בלבד, והאם מי שמשמש בתור כלי קודש בקהלה רחוקה שאין להם שום רב ודומ"ץ, אם יכול לסדר קידושין בעצמו או שצריך להביא למקומו רב מוסמך. וגם ביאור לשון חז"ל בש"ס קידושין ו' ע"א וכמה דוכתא כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם, והמסתעף ממנו להלכה למעשה. ובאמת כבר כתבתי מזה לפני עשרים שנה בשו"ת נחלת פינחס ח"ב סי' נ"ג, וגדולים הן לוחות שניות יותר מן הראשונות.

ומעשה שהי' כך הי' שנשאלתי בשעתו מראשי הקהלה בליובאוויטש אודות מכתב חתום מכמה מאות תושבי שכונת קראון הייטס לעורר ולמחות על הפרצה שהיו רבנים שזלזלו בכבוד התורה והורו היתר לעצמם לסדר חופה וקידושין לעיני כל הקהל ללא בקשת רשות האב"ד וחברי הביד"צ של קראון הייטס, שהם נתמנו בתור רבני הקהלה על ידי כל תושבי השכונה והוכתרו במעמד רבים בנזר עטרת הרבנות בהסכמת כ"ק אדמו"ר הרה"ק

המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, ואילו היתה החופה נעשית עכשיו היו מברכים אקב"ו על הקידושין והחופה כמו שמברכים על השחיטה, ועכשיו לא היו יכולים לברך אשר קדשנו על הקידושין ועל החופה שהרי אין החופה נעשית עכשיו, ולא היו יכולים לומר אשר קדשנו על הקידושין שלא מצינו שיברך אדם על מצוה שאין עשי' זו גמר מלאכתה. לפיכך הוצרכו לברך אשר קדשנו על העריות והתיר לנו האחרות שקידושין תופסים בהם, והודיעו שהן אסורות זולת על ידי חופה וקידושין, שנמצא כמי שמברך על קדושתן של ישראל. ודומה לש"ס פסחים קי"ז ע"ב שמברכים אשר בחר בישראל וקדשם בקדושת שבת ולא על איסור שבת אף זו על שבחר בישראל שקדשם באסור להם ובמותר להם. ואפשר להוסיף על פי דברי בעל העקידה שער מ"ח ופ"ח בטעם שמברכים ברכת המצות בנוסח אשר קדשנו שהוא לשון קידושין, כי הקב"ה קדשנו בתורת קידושין כדין אשה עם בעלה, אם כן אתי שפיר שדוקא בברכת אירוסין לא ידלגו על נוסח אקב"ו לרמז לענין קידושין. אח"כ מצאתי דברים דומים בחדושי סוגיות שבט הלוי לחנוכה סי' ה' לבאר שיטת הראשונים בענין מצות דרבנן, וכן בשו"ת ישיב יצחק חכ"ז סי' מ"ה ליישב על פי שו"ת מהר"ם מרוטנבורג כת"י סי' תקנ"ד וריב"ש סי' שצ"ח ולבוש אה"ע ריש סי' ל"ד ושטמ"ק כתובות ז' ע"ב ועוד ראשונים לברך בלשון וצונו מפני העשה היוצא מל"ת עש"ה.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: גדולי אריות אבירי הפוסקים הרמב"ם והרמב"ן נחלקו בגדר מצות דרבנן מה נכלל בציווי לא תסור, כך שהלכה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וסוגיא זו סתומה מלהבין בלי עיון היטב בכל המפרשים שהאריכו לבאר השיטות והשגות בסה"מ. ולשיטת הרמב"ם כל מה שהוא מדרבנן הן מצות כמו חנוכה ומגילה והן תקנות וסייגים כמו בשר עוף בחלב ושניות לעריות, בין שהם בקום ועשה כמו שלש תפלות ביום ומאה ברכות ולולב שבעה בגבולין, ובין שהם בלא תעשה כמו מוקצה בשבת ויו"ט שני של גליות ות"ב, הכל הוא בכלל לא תסור. אבל הרמב"ן השיג עליו שאין ליחס מצוה דרבנן ללא תסור אלא אם עיקרה מה"ת או שנדרש בגז"ש ושאר י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן או הלכה למשה מסיני, אבל גזירות ותקנות חז"ל למשמרת התורה ומצות דרבנן כמו חנוכה ומגילה אינן בכלל לא תסור. ולפי הרמב"ם אפשר לברך על איסור ארוסות שהוא מדרבנן

במילתא דפסיקא ל' שמא יבוא להורות בהם בענין אחר ויטעה. ומאירי כתב כל מי שאינו בקי בעניני גיטין וקידושין והלכותיהם הכתובות בתלמוד לא ימהר להורות הוראה בענינים שמא יטעה להקל באיזה דבר ויבוא להתיר איסור ערוה ונמצא גורם רעה לעצמו ואחרים, הא כל שלמד הלכותיהם שבתלמוד יורה אע"פ שאפשר שהרבה ספיקות מתילדות בענינים שכל שלמד הלכותיהם יודע הוא באיזה דבר ראוי להורות לאיסור או להתיר ובאיזה דבר ראוי לחוש ולהניח מקום לספיקות.

חילוק בין סידור קידושין לגיטין

(ב) וכך מבואר בשו"ע אה"ע סי' מ"ט ס"ג כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם להורות בהם שבקל יכול לטעות ויתיר את הערוה וגורם להרבות ממזרים בישראל. וכתב הט"ז סק"א שזהו מלשון רש"י להורות בהם דייקא, משמע שסידור קידושין תחת החופה אין קפידא כל כך שאין בו משום הוראה, ואם כן בגט גם צריך לומר אותו כלל, אבל לפי האמת יש לחלק כי בסידור קידושין אין הרבה פרטים ולא מצוים שינויים ששייך בהם הוראה, משא"כ בגיטין יש הרבה מאד פרטים ששייך הוראה, ואין לסדר גיטין אלא מומחה ברבים, וכן המנהג שמכבדים בסידור קידושין אפילו אינו למדן גדול משא"כ בגט. וכן כתב בהקדמה לגט פשוט כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין היינו אפילו דברים שאין בהם קולא אם יטעה אפ"ה לא יתעסק בהם, אלא צריך שידע הכל על בוריו, וזה משמעות הלשון בטיב גיטין וקידושין. וכן כתבו בכ"ש סק"ד ובאה"ט סק"ב מט"ז שדוקא להורות אסור אבל לסדר קידושין מותר שאין שם הוראה אבל לסדר הגט שיש הרבה פרטים אסור אלא אם יודע בטיב גיטין. ובפת"ש סק"ב הביא משו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קכ"א לחלק על דברי הט"ז שלא לסדר קידושין לכתחלה, ולהכי נקט הש"ס לא יהא לו עסק משמע כל התעסקות בענין גיטין וקידושין, וגם רש"י שכתב לא יהי' דין בדבר לא כוון דוקא לדון על גיטין וקידושין אם הם כהוגן, אלא הוא הדין שלא לסדר לכתחלה שזה בכלל להיות דין. וכן משמע משו"ת מהרי"ו סי' פ"ה. ובודאי לא בחינם הורגלו דורות הללו שאין מסדרים קידושין בלי התרת הרב כי יש לחוש להרבה מכשולים שיבוא לקדש איסור ערוה או שני כאשר כבר קרה. ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' ע"ב בסופו כתב שדבר זה תקנה מרבני צרפת בימי ר"ת שגזרו שלא יסדר שום אדם קידושין אלא מי שנבחר לרב ומו"צ בקהלתו ולא לעבור על זה. וכן כתב פת"ש יו"ד סי' רמ"ה

מליובאוויטש זצ"ל, והם מנהיגים הקהלה. ואף שהרבנים בעצמם היו מבטלים ומוחלים על כבודם ונראים כמוותרים על הנהוג רבות בשנים מקדמת דנא שהמרא דאתרא או הדיינים מסדרים חו"ק ובלעדם לא שום איש אפילו שהוא ת"ח גדול, וגם לא היו מוחים על זה כדי שלא לגרום מחלוקת. מ"מ בשעתו קמו ונתעוררו מנהלי העדה ופרנסים ועמהם מאות בעלי בתים מתושבי השכונה ואזרו כגבורי חלצים למחות בתוקף עוז נגד רבנים ואורחים אשר כחכמים בעיניהם היו פורצים גדר הרבנות ברבים. ועובדא הוי שבזמן כהונת הגרז"ש דווארקין זצ"ל בתור אב"ד הקהלה לא העיזו לעשות כן. וכבר כתב החת"ס בדרשות ח"ב עמ' רמ"ט אין לשנות שום מנהג שנהגו אבותינו אלא הכל יהי' קיים כמנהג אבותינו בידינו. ובשאלתם ספוקי להו טובא אם רשאים להניח לרבנים לסדר קידושין בלי הסכמת רבני הקהלה, ואף שהדין הי' פשוט להם שלא יעשה כן בישראל, ושארית ישראל לא יעשו עולה, מ"מ נתבקשתי להשיב דעתי העני' אע"פ דא"צ לדידי ולדכוותי, ופקודתם שמרה נפשי שלא אהי' בכלל מחזי כמודה בזדונם ונספח למעשיהם, וקיי"ל במו"ק כ"א ע"ב כבוד רבים שאני, על כן כתבתי בשעתו תשובה ארוכה לעמוד לימין צדקתם, כי הדין ברור כשמש שאסור לקפח רבני דאתרא, ואין זכות לשום רב לסדר חופה וקידושין בקהלתם בלעדם וללא רשות מפורש.

בגדר יודע בטיב גיטין וקידושין

(א) והנה כתבו תוס' קידושין ו' ע"א ד"ה לא כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם, פירש"י לא יהי' דין בדבר שמא יתיר איסור ערוה וזהו עיות שאינו יכול לתקן, וה"ר עזריאל פירש שלא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין לקדשם שפעמים שתהא מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא יבין. וקשה תינח בקידושין בגירושין מה בכך אם יסבור שאינה מגורשת ושמה איכא למיחש לכהן, מיהו לישנא עמהם לא משמע הכי שאין אדם יכול ליתן גט אלא לאשתו, ועוד לקמן דף י"ג ע"א משמע שיש חשש איסור אשת איש דאמר וקשין לעולם מדור המבול, מיהו יש לומר דאיכא למיחש אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר. והריטב"א כתב י"מ לא יהא לו עסק עמהם לדבר עם שום אשה פנוי' בעסק קידושין ולא עם אשתו בעסקי גירושין שמא יטעה בדבר ויקדש אותה והוא אינו מכוון, וכן הוא בספר המצות, ופירש"י עיקר ונכון. ובחדושי תלמיד הרשב"א כתב שהראב"ד פירש לא יהא לו עסק להורות בהם אפילו

בגיטין צריך לעמוד על כל אות

ד) ובשו"ת מהר"י ווייל סי' פ"ה נשאל אודות אחד שהתנשא ליתן גיטין וחליצות ולא נטל רשות משום גברא רבה ולא יודעים אם הוא מומחה ומוחזק בטיב גיטין, והשיב שנראה שאפילו כדיעבד הגיטין שנתן פסולים דגרע טפי מהלכות שחיטה דקיי"ל בחולין ט' ע"א אם אינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו, כל שכן גבי גיטין שיש בהם הרבה דקדוקים וחילוקים ובקל ישאל אדם בו שיפסל הגט, וכמה פעמים שמענו שגדולי ישראל נכשלו בו אפילו שהיו רגילים וזהירים ויראי השם. ולא בחינם הרגילו הקדמונים ששום אדם לא יסדר גט וחליצה אלא אם נטל רשות מגברא רבה. ובסוף גיטין בסדר כתיבת הגט ונתינתו כתב הרא"ש מאד יש לזהר לכל אדם שלא ישתדל בענין גיטין אם לא שיהי' בקי בהלכות גיטין כי רבו בהם הדקדוקים ובקל יכול אדם לטעות בהם והטעות בהם הוא פסול ממזרות עכ"ל. וכן מצינו בגיטין ה' ע"ב בר הדיא בעי לאתויי גיטא אתא לקמי' דרב אחי דהוה ממונה אגיטי אמר לי' צריך אתה לעמוד על כל אות ואות, פירש"י משום דאמרינן כל שאינו יודע בטיב גיטין לא יהא לו עסק עמהם, והיו ממנים גברא רבה לאורויי הלכות גיטין. ובשו"ת מהר"י מברונא סי' רפ"ב כתב שיש איסור בחרם וגזירת קדמונים שלא לסדר קידושין בעיר שיש רב קבוע זולתו או ברשותו שלא להשיג גבולו בשום דבר בעולם כגון בישיבה וחופות ושחיטה והשבעת נשים ושאר עניני רבנות.

תשו' שבות יעקב וכנסת יחזקאל

ה) וזה מה שכתב בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קכ"א אודות גדול אחד שקבלו אותו לאב"ד לכל הגליל וקימו וקבלו אותו עליהם לרב בהתרת קידושין וכל ענינים השייכים למשפט, ואירע מקרה שאלמן ממדינה סמוכה עשה מעשה עם משרתת מבני הכפר שאמר שבא עלי' לשם קידושין ואחר שנתעברה הימנו אמר שתלך לבית אבי' וקבע לבוא שמה, ואחר שהלכה לבית אבי' והיתה באמנה אתו פנה עורף והלך ושידך עצמו עם בתולה אחרת ובגד במפותתו, ויהי כאשר שמע אבי המשרתת הלך לאב"ד מקום שהאלמן דר לתבוע אותו לדין והאלמן כפר הכל, ופסקו שישבע על דבריו. וגם אבי המשרתת קיבל פסק שלא יסדרו קידושין לאותה בתולה עד שיתברר הכל, ולא תהי' התרה לאלמן עד שיקיים הפסק שיש עליו אולי קודם שבועה יודה או יברר וינשא מפותתו. ובאותו זמן יצא כרוז מפרנסים וגם גזירת חרם שלא ליתן להם קידושין עד שיקיים הפסק, אך כאשר ראה שכלתה אליו

סקי"ב משו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג אף שמעיקר הדין רשאי אכסנאי לסדר קידושין אם נותן השכר לרב הקבוע אמנם מצד המנהג כבר נהגו הרבנים סלסול בעצמם ואין אחר יכול לסדר גם אם יתן לו שכרו, זולת במקום שעשה שלא כהוגן שלא בא בזמנו. וכן בשו"ת שארית יהודה יו"ד סי' ק"ל לקיים דברי הנוב"י שלא יסדר שום אדם קידושין אלא הרב הקבוע.

בגדר אפקעינהו רבנן לקדושי מיני'

ג) ובשו"ת הריב"ש סי' שצ"ט כתב אודות קהל שהסכימו לעשות גדר ותקנה שלא יהי' רשות ביד שום אדם לקדש שום אשה כי אם בידיעת נאמני הקהל, ואם יעבור ויקדש שלא כדת יהיו קדושיו נפקעים ובטלים, והאשה תוכל להנשא מבלי שום גט, ואפילו גט מספק לא תצטרך. ונסתפק אם כח ביד קהל להפקיר ממון אחרים ואם יש כח ביד קהל והרב להפקיע קידושין של תורה מטעם כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקדושי מיני', ולא נאמרו הדברים, אלא אדעתא דרבנן שהיו גדולים בחכמה ובמנין וגם הי' בידם כח להפקיר ולהעניש ולהפקיע, אבל בזמן הזה שהחכמים נדונים כהדיוטות אין כח בידם להפקיר ממון אחרים, וכל שכן להפקיע קידושין של תורה. והשיב שיכולים בני העיר לעשות ביניהם תקנות וגדרים והסכמות ולקנוס העובר עליהם מדין תורה דהא קיי"ל בש"ס ב"ב ח' ע"ב שרשאים בני העיר להתנות על המדות ושערים ושכר פועלים ולהסיע על קיצותם, פירש"י לקנוס העובר על קיצת דבריהם ולהסיעם ממדת דין תורה. ולא זו בלבד אמרו אלא אף בכל ענין שיראה בעיניהם לתקן ולקנוס העובר הרשות בידם, וכן מצינו בכמה דוכתא בש"ס. וכן ביבמות ק"י ע"א בההיא עובדא דהוה בנרש ואיקדישה כשהיא קטנה וגדלה ואותבי' אבי כורסייא ואתא אחרינא וחספה מיני' ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם ולא הצריכוה גיטא מבתרא, אמר רב פפא בנרש מינסב נסיבי והדר מותבי אבי כורסייא, רב אשי אמר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושי מיני'. ואף שבשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קכ"ה ושאר ראשונים כתבו שאין לומר אפקעינהו רבנן לקדושי' אלא בדין מפורש בדברי חז"ל, ולא בכל מי שעשה שלא כהוגן. מ"מ יכולים קהל לעשות תקנה זו והמקדש כנגד תקנתם אין חלות לקידושין, ואף שאין צריך גט מ"מ להלכה למעשה ראוי להחמיר שלא להוציאה בלי גט זולת בהסכמת כל רבני הגליל.

לשיטת מהרי"ו סי' פ"ה, והטעם שיש לחלק להדיא כיון שלא נתקבל בעולם חומרת רבני צרפת בימי ר"ת לגבי קידושין כמו שכתב הט"ז, ומעשים בכל יום יוכיחו. ונמצא אף שנחלקו לענין קידושין אין לסדר לכתחלה אלא מי שבקי בדינים, וגם לשיטת הט"ז וב"ש צריך שידע עכ"פ עיקר דיני קידושין, כמו שמשמע מלשון הט"ז שמכבדים בסידור קידושין אפילו אינו למדן גדול, ש"מ שעכ"פ עיקרי הדינים צריך לדעת, לאפוקי מלהיות בקי ומורה כמו שצריך לגבי גיטין.

טעם שהקדים לשון גיטין לקידושין

ז) **והבט** במהרש"א חדושי אגדות קידושין י"ג ע"א שכתב על מאמר חז"ל כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין שהקדים לשון גיטין לקידושין מטעם שהקדים המסדר מסכת גיטין קודם מסכת קידושין, ובפיה"מ לרמב"ם בהקדמה כתב שהוא על דרך הכתוב ויצאה והיתה לאיש אחר, שהקדים יציאה להויה. ונראה הטעם שבקידושין הכל יודעים כי להתיר פנוי' לאיש הוא דבר קל ולזה נשתרבו המנהג בדורינו שנותנים רשות לכל אדם היודע קצת לעסוק בקידושין, משא"כ בגיטין שיש בהם הרבה דינים והלכות בחומר אי אפשר להתירה אין לאדם לעסוק בהם כי אם היודע בטיב גיטין, וכן בקידושין שאחר גיטין באלו לא יהי' עסק בהם אלא היודע בטיב גיטין שהיו קודם הקידושין אם גיטין גמורים היו, כי שמא לא יהי' גט ויתיר על ידי קידושין שאחריו אשת איש לעולם. ועוד נאמר בזה על פי הפסוק ויצאה והיתה וגו' במחזיר גרושתו משנשאת יבוא להאי איסורא דמחזיר גרושתו אפילו לאחר מיתת המקדש כי יטעה לומר שגט מבעלה הראשון לא יהי' גט, וא"כ לא היו קידושין שאחריו קידושין כלל ומותרת לראשון, ובאמת יהי' הגט גט והיו הקידושין קידושין ואסורה לראשון לעולם אפילו אחר מיתת המקדש.

תקנת הרמב"ם ורבני מצרים בדורו

ח) **ובשו"ת** הרמב"ם מהדורת ירושלים תרצ"ד סי' קנ"ו נדפס פסק הרמב"ם ובית דינו, מאוסף כת"י לקוטי רבי יוסף סמברי שנדפסו באוקספורד תרמ"ח בסדר החכמים ח"א עמ' קל"ג, לקיים תקנת רבני מצרים על אנשי הכפרים השוכנים בגלילות מצרים לבל ישא אדם אשה ולא יגרש שום אדם את אשתו באלו הכפרים אלא על ידי שלשה הרבנים הנודעים שבכפרי מצרים, והסכימו והחרימו רבני מצרים עם ספר תורה ברכים כל מי שיתן רשות לאדם שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין, כדכתיב רבים חללים הפילה, זהו תלמיד חכם שאינו יודע בטיב

הרעה לא השגיח בכל והלך לביתו וסידר שמלמד אחד יסדר קידושין, ובכך החרימם אותם האב"ד בחרם בעונש קשה למגדר מילתא עד שיקבלו דינם. וכתב שבו"י שהדין הוא כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם, שלפי רש"י לא ידון בדבר שמא יתיר איסור ערוה, ופשוט לאו דוקא דיינן על גיטין וקידושין אם הם כהוגן רק הכוונה שלא לסדר גיטין וקידושין לכתחלה אם אינו מומחה לרבים שיוודע בטיב הדינים כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רמ"ב סי"ד מתשו' מהרי"ו סי' פ"ה. לכן יפה עשה האב"ד ופ"מ שהתירו בו בחרם שלא יעשה קידושין בלי כתב התרה, ואחר שעבר בשאט נפש עליהם ראוי לנדותו ולהחרימו למגדר מילתא שלא יהיו בנות ישראל מופקרות. והסכים עמו בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ע"ב מדברי שו"ת הריב"ש סי' רע"א שאין לסדר גיטין וחליצות במקום שיש מורי הוראה שנבחרו לכך, ובפרט האידנא שיש הרבה דקדוקים בגיטין ושינוי שמות ומקומות מי שמסדר ואינו יודע בטיב מרבה ממזרים בישראל וקשים לעולם יותר מדור המבול, ולא יעלה על לב שום אדם לסדר קידושין בלי רשות האב"ד, וקבלה מרבני צרפת בימי ר"ת שגזרו שלא יסדר שום אדם קידושין רק מי שנבחר לרב בקהלתו ומקומו.

השגת שבות יעקב על דעת הט"ז

ו) **ומדברי** השבו"י נראה שחולק להדיא על הט"ז וסייעתו שכתב לענין קידושין שדוקא לדון ולהורות אסור כמו בסידור גיטין אבל ליתן קידושין תחת החופה אין בזה גרעון שלא שייך בו הוראה, והוא השיג עליו בלשון פוק חזי מאי עמא דבר בכל תפוצת ישראל כי מימיו לא שינה בו אדם ואשר איננו יודע בטיב קידושין לא יעשה מאמר קידושין ומעולם לא נשמע שעבר בה אדם. ואולם בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קס"ז עמד על דברי הכנ"י שהביא השבו"י אם סידר קידושין מי שאינו יודע בטיבו הם בטלים, והשיג עליו שבאמת לא נזכר שם כך אלא שיש להחרימו ולנדותו ולא לבטל הקידושין, כי אפילו לגבי גיטין מבואר ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סי"ד שיש שתי דעות, ואף לשיטת תשו' הרד"ך בית י"ח חדר ו' אינו אלא לחוש שלבו נוקפו על גיטין ממי שאינו מומחה לרבים מפני שיש כמה דינים תלויים בשערה, אבל לא לבטל מעיקר הדין, וכל שכן בסידור קידושין שדעת הט"ז להתיר אפילו לכתחלה, כך שאי אפשר לבטל הקידושין בדיעבד אם גוף הקידושין היו כדין. ואפילו שסידר קידושין בלי נטילת רשות אין לבטל הקידושין משום שלא דומה לגיטין

ח"ט יו"ד סי' כ"ז שיש בזה משום איסור חז"ל בברכות ל"א ע"ב המורה הלכה בפני רבו ודינו מסור לשמים, והביא סעד לדבריו לאיסור משו"ת ראש משביר חו"מ סי' כ"ב, ושו"ת חיים ביד סי' ס"ג, ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שי"ג, ועוד הרבה ספרים עש"ה.

אין לקפח שכר חופה ממרא דאתרא

(י) **ומבואר** ברמ"א יו"ד סי' רמ"ה סכ"ב משו"ת מהרי"ו סי' קנ"א ותה"ד ח"ב סי' קכ"ח רב היושב בעירו ולומד לרבים יכול חכם אחר לבוא וללמוד גם שם אפילו מקפח קצת פרנסתו, כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס אפ"ה יכול השני לבוא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמוהו אם הוא גדול וראוי לכך. והוסיף משו"ת מהרי"ק שורש ק"ע ושו"ת הרד"ך סי' כ"ב שאם בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרב לעשות חופות וקידושין וליטול השכר שהוא פרס הרב הדר שם, אבל מותר לעשות חופה ולתת השכר לרב הקבוע. וכן מותר לו לדון בין שני בעלי דינים הבאים לפניו דילמא הרב שבעיר אין ממוצע להם, אבל אין להורות איסור והיתר ולדרוש לנהוג שררה באתרא דחברי'. ודקדק הש"ך סקט"ו בלשון הרמ"א אפילו מקפח קצת שכתב בתה"ד אם משום שיש קפוח פרנסה בדבר מחמת פרס שיפול לכיס המנהיגים מגיטין וקידושין וכה"ג כמה טצדקי על קיבול פרס זה אנו בושים ובטורח למצוא היתר לרובם והיאך נחזיק אותו כולי האי להחשיבו פרנסה ומחי' לבלתי ישיג אחר בהם עכ"ל, ומשמע שפרס שהוא בהיתר ברור אין לו לקפח אותו, ולכן כתב הרמ"א מקפח קצת דייקא שמעיקר הדין מותר, אבל מצד המנהג אפשר שיש למחות בו. וכן כתב בגליון מהרש"א שנהגו שלא לסדר קידושין בלתי רשות רב העיר. וכן כתב פת"ש סקי"ב משו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג אף שמעיקר הדין רשאי אכסנאי לסדר קידושין אם נתן השכר לרב הקבוע אמנם מצד המנהג כבר נהגו הרבנים סלסול בעצמם שלא לסדר גם אם יתן לו שכרו, זולת שהמתינו עליו ולא בא שאין להשגיח על כבודו במקום שעשה שלא כהוגן שלא בא בזמנו וגם לא שלח אחר בחריקו, והרב שרוצה לענוש חכם אכסנאי שסידר קידושין אחר שהמתינו עליו ראוי הוא לענוש על שרוצה לענוש שלא כדת.

בוה"ז גם מעיקר הדין אין שום היתר

(יא) אך ערה"ש יו"ד סי' רמ"ה אות כ"ט כתב על דברי הרמ"א שכבר כתבו גדולי עולם שעכשיו המנהג שכל שיש רב בעיר אסור לאחר לבוא בעיר ולהתיישב שמה

גיטין וקידושין עכ"ד. והוא דקיי"ל בסוטה כ"ב ע"א וע"ז י"ט ע"ב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה. וזה תואם לדברי השבו"י ח"ג סי' קכ"א כי בזמנים הקודמים מי שהי' מוסמך להוראה הי' רשאי לסדר גיטין וקידושין שלא היו מסמיכים אלא הראוי לכך, משא"כ בדורות הללו שלפעמים סומכים אף שאינם הגונים מחמת יראה ונשיאות פנים של תקיפי ארץ וכדומה, כך שאינם בכלל יודעים בטיב גיטין וקידושין לעסוק בהם בלי התרה. וכן הובא בספר נהר מצרים ח"ב אה"ע עמ' שס"ה שכן המנהג בכל מצרים שאין רשות לשום אדם יהי' מי שיהי' לסדר חופה וקידושין כי אם הרב המורה צדק אשר בעיר או הבא מכחו ברשותו.

חילוק בשררה בין הרב לתופס ישיבה

(ט) **ועוד** בזמנו יצא בשו"ת מהר"י מברונא סי' רע"ח נגד מי שהתחיל לנהוג שררה ורבנות במקום שיש רב קבוע, אוי לדור אשר הוא כפני הכלב שירכב הקטן בגדול, ומאן דלא לביש מדא יאמר למאן דלביש מדא שלח מדך ואלבישנה, במעשה שזה כמה שנים הושב כסא הרב ברמים ותלמידים ותיקים ושאו מימיו אכלו לפריו ושבעו ומלאו כריסם מלחם תורתו וטבעו יצא בעולם, ושמו עולה ומתגדל וריח שמניו נודף למרחקים, ובא אחד מקרוב והתחיל להתייהר וליטול את השם מעצמו, ולהשיג גבול הרב הקבוע. ואף אם הרב נתן לו רשות לדור בעירו בתנאי שלא יסיג גבולו בפסקים והוראות וקבלת שכר, אבל אם אינו מקיים התנאי לא תוכל הקהלה לשאת אותם לשבת יחדיו. ובש"ס סוטה ט' ע"ב כל החומד דבר שאינו שלו אף מה שבידו נוטלים ממנו, ובפסחים ס"ו ע"ב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת, כי זוהי קלות והפקרות לבזות רב מופלא וקבוע שיש לו חזקה על הרבנות. ואף שכתב מקודם בתשו' סי' רנ"ד לענין לקבוע סידור קידושין וגיטין ועניני רבנות לצד רב אחר בעיר ברצונו או שלא ברצונו שאינו יכול למחות נגדו אפילו לגבי נטילת שכר, כמו שראינו כמה גדולים מתופסי ישיבה באשכנז וצרפת שהרביצו תורה לתלמידים ונהגו שררה ורבנות במקומם, וקנאת סופרים תרבה חכמה. אבל המעיין בדבריו שם יראה להדיא שכוונתו דוקא בלומדים שהתיישבו בעיר, ול"ד לרב קבוע שקבלו אותו הקהלה בתור מרא דאתרא, וגם לצורבא מרבנן שריגן לאקבועי ולא לאהדורי דתרתיה לא שריגן להו, כי הכל תלוי בענין זה שלא לקפח פרנסת הרב, וגם מי שאינו בקי בעניני הוראה שלא יהי' לו עסק בהם. ואח"כ מצאתי בשו"ת יביע אומר

עניי בית דין החמורים. וכן כתב בשו"ת מהר"ם מינץ סי' ק"ט שנהגו בכל המדינות מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא מתעסק עמהם, ומנהג קדמון שלא יהי' אדם מסדר חופה וקידושין אלא בהסכמת רב העיר. וכ"מ בנחלת שבעה סי' י"ב מחודשים אות ד' לענין חלוקי מנהגים בין אשכנז לפולין בנטילת רשות כי בעו"ה בארץ אשכנז אנחנו מועטים מפוזרים אחד לאחד בית ישראל בעיירות ובכפרים ואין להם מורים, והקטן לאלף רוצה להיות אביר שבאבירים, וע"כ לפחות צריך המסדר קידושין להתרה מרב המדינה, לכן אפשר שמזה נתפשט המנהג ליטול רשות בקהלה אפילו הרב עצמו, אבל בפולין בכל קהלה הרב עצמו מסדר קידושין ומתחלה נתמנה על כך אין צריך לנטילת רשות עש"ה. ובזה יש לדון מדברי תה"ד ח"ב סי' קכ"ח בשם גדולי אשכנז כי השררה מונחת ומופקרת לכל מי שרוצה לזכות בה, ולא אסרו חז"ל להשיג גבול אלא במידי דאית בי' פיקוח פרנסה וחסרון כיס, ול"ד לשכר גיטין וקידושין. אם כן היכא שיש חזקה לרב העיר לקבל שכר רח"ש לפי המנהג, אסור לקפח פרנסתו, מלבד שאין לסדר קידושין בלי רשותו. וכן כתב בשו"ת מהרי"ק שורש ק"ע ושו"ת הרד"ך סי' כ"ב שאין לקפח שכרו לסדר קידושין במקומו אלא אם נותן לו השכר ששייך לו.

לפי חת"ס אין ראוי מלשון תה"ד להקל

(ג) אבל בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ר"ל כתב על דין הרמ"א סי' רמ"ה סכ"ב בשם מהרי"ו ומהרי"א שרשאים לקפח קצת הכנסת הרבנות אם ראויים לכך, שהמעין בגוף תשו' מהרי"ו ותה"ד יראה שזה לא נאמר אלא בימיהם שלא קבלו הרב כפועל אלא כל ת"ח הנהיג בני עירו שהי' דר שם, וממילא הי' לו פרס קצוב מחופות וקידושין וכדומה. ואף שדין תורה הוא שת"ח הממונה על הציבור בני עירו עושים לו מלאכתו ומחויבים ליתן לו פרנסתו, מ"מ כיון שלא שכרוהו כפועל אלא שבחא דאתיא ממילא אם יבוא לשם אחר וינהיג גם הוא רבנות מי ימחה בידו. אבל בזה"ז שמקבלים רב ועוקר דירתו ממקומו לעיר וקוצבים שכירתו כמו שמשכירים פועל ואל"י נושא נפשו ונפשות ביתו, ובתוך אותה קצבה שכר גיטין וקידושין וכדומה, א"כ פשוט שהבא בגבולו לא טוב עושה בעמיו וגרע מיורד לאומנות חבריו, שהאומנות הוא הפקר וזה בא ויושב בצדו, וכאן כבר זכה הרב בכל ריוח שבא בגבולו ואסור לשום אדם לקפח פרנסתו שזה כמו גזל ממש, והוא פשוט מאד. ולשון תה"ד על שכר זה אנו בושים, היינו

והיא השגת גבול וגזל גמור, שבאמת הענין הוא שבזמן קדום לא הי' המנהג שכל עיר בוחרת לה רב אלא כשבא חכם והרביץ תורה ממילא הי' לו חלוקת כבוד ואיזה פרס ואח"כ בא השני והנהיג גם כן, ולכן אמרו בזה שבנו קודם. אבל עכשיו שלא ראינו מימינו מנהג זה אלא אנשי העיר בוחרים להם רב להורות ולדון, אף שעושים עמו כתב על כך וכך שנים מ"מ אין מסלקים אותו לעולם, וכן מנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל, ובפרט אם עוקר דירתו מעיר אחרת פשוט שכל הבא להשיג גבולו הוא גולן גמור ולא גרע משכיר בעלמא. ולענין זה גם אין הבן קודם אפילו ממלא מקומו שאת אביו רצו לשכור והבן אינם רוצים, רק ממילא אם ממלא מקומו בתורה ויראה למה יגרע מאחר וכן העיקר לדין עכ"ד. ולענין ירושה נודע מה שכתב בשו"ת דברי חיים ח"ב חו"מ סי' ל"ב לחלק בין רב לרבי לחסידיו שלא שייך ירושת הכבוד להיות רבי מצד הדין שאין רבני החסידים שליטתם בתורת משרה כמו רב שבנו קודם, כמו שידוע מקדושים שלא היו רבנים רק מחמת גודל קדושתם נשמעו דבריהם לכולם בתורה ויראה ועצה כאשר ישאל איש בדבר אלקים כי היו בעלי רוח הקודש, ותפלתם ודיבורם בקדושה עשו פרי, ומה נעשה אם הבאים אחריהם אין בהם קדושה זו, מה ירשו לשאול עצה דעת אין בהם, אם להתפלל מי יודע העולה למעלה איזה צד ירושה בזה, רק מעשיו יקרבוהו ומעשיו ירחקוהו, והכל לפי ראות יראי השם החשובים למי ראוי לעמוד במקום גדולים. ועמ"ש בעני' בענין זה בשו"ת נחלת פינחס ח"א סי' א' אות קכ"ו להוכיח כי היכא שהבן ראוי לכך והוא גדול בתורה וביראה יורש הוא את אביו בשררת הרבנות כפי שמבואר להדיא מכל הפוסקים עש"ה.

האב"ד מסדר קידושין מצד דין ומנהג

(ב) ובענין זה אני אומר כלל הוא בש"ס ברכות מ"ה ע"א וכמה דוכתא אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר, וכן כתב בתשו' הרשב"א ח"א סי' תתכ"ז ובתשו' הרא"ש כלל נ"ה סי' י' מירושלמי פאה פ"ז ה"ה כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג לעשות כמו שהציבור נוהגים. ואנו רואים שהוא מנהג ישראל, הן מכח דין והן מכח מנהג, כי המרא דאתרא בכל מקום הוא המסדר חופה וקידושין בעירו ובלעדו לא ירים שום איש את ראשו, אפילו הוא למדן גדול הימנו. ואין זה מכח חרם הנזכר כמו שגזרו בשעתו הרמב"ם ורבני מצרים, אלא כך תקנו ברוב קהלות מקדמת דנא, ותנאי הותנו עם רב העיר שהוא יהי' מסדר קידושין, כל שכן גיטין וחליצות ושאר

לתת גיטין וקידושין כמ"ש ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סי"ד, לכן אם הוא מוסמך וזכה בכל תפוצות ישראל לסדר גיטין וקידושין, אין זה השגת גבול לתה"ד כי נסמך מתחלה לשרת בכל הסמוכים כש"ס סנהדרין ה' ע"א. ולפ"ז השיג על דברי חת"ס יו"ד סי' ר"ל שכתב שזה דוקא אם הפרס נעשה בעול ולא בימינו ששכר קידושין הוא קצוב בשכירות, שלא כן משמע מדברי הראשונים, וישתקע הדבר ולא יאמר. מ"מ כבר כתב הש"ך שם שכל זה מעיקר הדין אבל מצד המנהג אפשר שיש למחות בזה, זולת בשתי קהלות שאפילו אם הם כפופים לבית דין עיר הגדולה, ל"ד לסידור קידושין שאי אפשר לכוף אותם בזה עש"ה.

לדעת מהר"ם שיק ורוב פוסקים אסור

(טו) **אולם** בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שצ"ו עמד לימין צדקת רבו החת"ס בשאלה אודות מנהג שכר רח"ש הנהוג בקהלות ישראל אם גם מחותנים שבאו מחוץ לעיר צריכים לשלם, שכבר דקדק החת"ס בדין שלפנינו שרשאי לקפח קצת פרנסת הרב שזה הי' דוקא בימיהם אבל האידנא שמקבלים רב בשכר קצוב הוא כמו שכיר שאסור לקפח פרנסתו. ודחה השגת הדברי חיים עליו, כי דברי מרן הגאון חת"ס שפתיו ברור מללו והם מילתא בטעמא, שהוא מדין שו"ע שהציבור מחויבים לשכור להם רב ובית דין קבוע ולהספיקם בכל דבר, ואם קבלו עליהם העול אסור לשני לבוא להפסידם. ועיקר כוונת החת"ס מבואר בתשו' חו"מ סי' קס"ד באופן שנתקבל הרב אצל הציבור בשכר להורות להם בכל מה שצריכים בעניני תורה ולשמש אותם בהוראה. והרי מנהג הקהלות הוא לקבוע צרכי הרב בשני פנים, כלומר דבר קצוב לכל שבוע להספיק לו מזונותיו, וזה השכר יכול לתבוע, אבל לא לבד מזונות הוא צריך אלא עוד דברים נצרכים לזה תקנו להספיק לו שכר רח"ש ושאר מתנות עניים, ואין בזה תקנות קדמונים אלא כל קהל עושים תקנה כמה יתנו לרבנים לפי ערך המקומות. וזה החיוב חל על הציבור דוקא ששייכים לקהלתו, אבל על האנשים הבאים מחוץ אין להקהל שום כח לכוף אותם לפי תקנתם, וכן הוא מנהג בהרבה קהלות שאם אחד המחותרים אינו מיושבי העיר ולא שייך לגליל אינו נותן רק מחצית רח"ש. אמנם אפילו אם שניהם מעיר אחרת מ"מ כבר כתב הנוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג שנהגו שאין רב אחר רשאי לסדר קידושין באתרא דחברי, ואם כן מאחר שצריכים רשות מן הרב לסידור קידושין, ממילא מחויבים גם ליתן לו למרא דאתרא כפי התקנה שתקנו הקהל או כולו או מחציתו.

כנזכר שהי' הרב יושב בעירו ולא רצה ליתן גיטין וקידושין עד ששלמו לו כך וכך, ובודאי על זה אנו בושים כי הוא מחויב לעשות בחינם והם מצווים לעשות לו מלאכתו, ואפילו אם הם עוברים עליו הדרך ואינם עושים מלאכתו, מ"מ הוא לא יעבור ארחות צדיקים ליטול פרס מעשיית מצוה ומלימוד תורה והלכות גיטין וקידושין וכדומה, על כן כתב תה"ד על פרס זה אנו בושים. אבל אחר ששכרוהו הקהל כפועל והביאוהו ממקומו לעיר והראו לו מקום פרנסה מגיטין וקידושין, אם כן הוא אינו נוטל פרס שלא כדין כלל, אף שאולי הקהלות פעלו און שהטילו פרנסת הרב על אלו היחידים, אבל הוא אינו נוטל פרס מגיטין וקידושין כלל, אלא שזהו שכרו על עיקור ישיבתו לעיר והראו לו מקום לגבות מבעלי חתנות וכדומה, ואין בושה כאן על נטילת פרס זה אם יטלנו בדרך כבוד וכל המקפחו גוזל וחומס, והוא פשוט.

השגת הדברי חיים על תשובת חת"ס

(יד) **אך** בשו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' נ"ב נשאל אודות קהלה קטנה שהיתה כפופה לעיר גדולה סמוכה ולא הי' להם מורה צדק אלא בכדי לפסוק שאלות ולא לעניני בית דין, ועכשיו ברצונם לפרוק מעליהם עול קהלה הגדולה בכדי שכל הכנסות העיר יהיו עבורם, ולזה רצה רב עיר הגדולה למחות בידם מאחר שהחזיק בשררה והכנסה ולמה יגרע ממנו. והשיב כי בעיקר הדין מבואר בתה"ד ח"ב סי' ס"ה מאחר שקבלו עליהם סמכות בית דין סמוך אי אפשר לכוף שום אדם לילך לבית דין אחר אפילו בעירם. וגם בשו"ת ריב"ש סי' רע"א כתב שאין לסדר גיטין וקידושין במקום שיש מורי הוראה שנבחרו לכך, וכל שהחזיק בהם תלמיד חכם אין מסלקים אותו אע"פ שהבא ליטול גדול ממנו. ואף שמצינו קצת להיפך בפסקי תה"ד סי' קכ"ו בשם מהרי"ו שלא שייך בזה חזקה והשגת גבול לאסור על אחר לנהוג ברבנות, וכן כתב בעל כנה"ג בבעי חיי יו"ד סי' רי"ח בדבר שיוכלו שניהם לעשות אין הראשון יכול למחות בשני לדחותו. ובשו"ת מים עמוקים סי' ע' הוסיף שמוזה רואים כי ריב"ש חולק על תה"ד שהרי כתב בפירוש בענין הרבנות שאין מוציאים הראשון מחזקתו אפילו לא החזיק אלא מעצמו כמוכח גם מדברי מהרי"ק שורש קי"א. אבל באמת הרמ"א הביא שתי הדעות יחדיו בלי שום חולק כאילו שניהם אמרו דבר אחד, כך שיש לפרש כוונתו לחלק שלגבי דבר מצוה ששייכים בו כל ישראל לא יכול הראשון למחות בשני אך לדחותו לגמרי אי אפשר. וידוע שסמיכות המורינו באשכנז הוא

אם יכולים לכוף שלא להיפרד מקהלה

טז) וגם בשו"ת שואל ומשיב מהד"ק ח"ב סי' ל"ג נשאל מאותו רב אודות עיר קטנה הסמוכה לעירו שהיתה תמיד כפופה לקהלתו כולל כל הכנסות ומשפטים וגם כל הגיטין וקידושין היו בעירו, רק להקל מעליהם הוראת או"ה הוקם עליהם איש על העדה להורות או"ה ברשותו, אבל לא ירים איש את ידו לעשות שום דבר בלתי רשות האב"ד, וכן יצא מטעם המלך כי אותו כפר אינה עיר בפני עצמה, ולא היו להם בית החיים וכל מת היו מוליכים לעיר הגדולה. ועתה עמד איש אחד ועשה להם בית עלמין ואנשי העיר ערערו עליו שרצונם לשכב עם אבותיהם אבל לא הועילו כי יצא פקודה מטעם המלך שכל עיר וכפר יהיו להם בית החיים לבדם, ורבים כאשר נחלו רצו שיוליכם בעוד חיים לעיר הגדולה, אך העמידו שומרים שלא יסעו, ואותו האיש מתפאר שמכח בית החיים שעשה יפרדו מכל המסים וסידור קידושין להיות קהלה בפני עצמה כמ"ש בפסקי תה"ד סי' ס"ה וסמ"ע סי' י' סק"י שהמנהג הוא שכל מי ששייך לבית החיים שייך לאותו בית דין, וא"כ כל שנפרדו בבית החיים נפרדו גם מכל שאר ענינים. ומנגד טוען האב"ד בראיות מש"ס ופוסקים שאין ללמוד היתר מתה"ד שכל שנתחברו מקודם אין רשות בידם להיפרד, ולא שיעשו בית החיים בכדי להיפרד מעיר הגדולה. והשיב בעל שו"מ כיון שנתקבל לאב"ד בעיר הגדולה קודם שנפרדו לא הפסיד וזכה בכל הכנסות שבעיר הקטנה ואי אפשר להפקיע זכותו, על דרך כתובות ס"ב ע"ב חמר ונעשה גמל לא מצי לאפקועי שעבודא. ואף שהשיג קצת על תשובת הרה"ק מצאנו זצ"ל שמעיקר הדין אינם כפופים תחת עיר הגדולה, מ"מ הסכים עמו בשו"ת דברי חיים יו"ד ח"א סי' נ"ב שבית החיים אינו מעכב, ולא יפרדו בחיים ומות, ואין סתירה בין דברי תה"ד וריב"ש לענין השגת גבול, כי המעיין בדבריהם יראה להדיא שאין השני הבא בגבול ראשון בכחו לדחות לגמרי הראשון, ובודאי יד שני לא עדיף מהראשון כמו שהעלה הרנא"ח בתשו' מים עמוקים סי' ע' עש"ה.

אם מעביר רח"ש בגדר מקפח פרנסה

יז) והמעייין בתשובה הקודמת בשו"ת דברי חיים יו"ד ח"א סי' נ"א יראה שדעתו בשאלה דומה שנשמך הרב על כל הגליל ובאו בני כפר אחד לקבל עליהם רב אחר ולחלק במסים, שהדין ברמ"א סי' רמ"ה סכ"ב יכול חכם אחר לבוא וללמוד בעיר אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון, ותמה הלא דברי רמ"א הם מפסקי מהרי"א סי' קכ"ח

שאסרו חכמים לקפח פרנסה משא"כ שררה שאין בה קיפוח, מיהו הריב"ש סי' רע"א חלק עליו שאסור ליטול ממנו הכבוד שהי' לו מתחלה ומי שהוחזק לרב אין להורידו מגדולתו אפילו שבא לשם אחר גדול ממנו. ואף שיש לומר שלא נחלקו כי להשתמש שניהם בכבוד הרבנות מותר אבל להעביר לאחד מהם לא כמו שחילק בעל כנה"ג בשו"ת בעי חיי יו"ד סי' רי"ח, אבל באמת אי אפשר לפרש כן בריב"ש שאין להעביר מכבודו מכה הירושלמי דקרב שזכה וכו' כמו כן אסור לפחות מכבודו ולהורידו מחזקתו. ואין לומר מכך שמותר לת"ח לישב בעיר לרמ"א אבל לבני העיר יש איסור מלקבלו לריב"ש, שזה אי אפשר כי אחר שיושב שם חל עליהם חיוב לפרנסו ולנהוג בו כבוד, רק שאין רשות בידם להעביר הראשון מחזקתו ולקפח פרנסתו, הגם שלענין גיטין וקידושין נראה מדין הרמ"א שהם שוים, דלא סבירא להו שזוהי נטילת שררה מהראשון. ולק"מ שזהו בכלל יורד לגבול הרב הראשון בשכר גיטין וקידושין וכי רשאי לעשות כך, בפרט שזוהי תקנה קדומה ליתן רח"ש והוא גזול משכרו כמ"ש בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ר"ל. אלא באמת שכר זה הוא דבר שלא בא לעולם שלא הי' לפנינו בעת שנתקבל לאב"ד, ואפילו אם ישנו בעולם אין חיוב על הקהל לחייבם בשכר, וקהל שנותנים רח"ש לאב"ד בודאי שלא זכה לשכר רק בעת שבא לעולם כמ"ש הט"ז או"ח סי' ת"ג סק"ו, וא"כ לא שייך בזה גזל מעיקרא, רק שיש להתרחק מזה משום דין עני המהפך בחררה, ולתה"ד אינו בהיתר גמור. ממילא יוצא שדברי הרמ"א נכונים וישרים לדורשיו וחולקים ברח"ש, ואף שכתב הש"ך סקט"ו שמצד המנהג אפשר למחות, הוא אמת כי המנהג עתה שגיטין וקידושין אינם שייכים למרביץ תורה כמו שהי' בימי מהרי"א אלא להרב שנתקבל מטעם הקהל. אבל בשתי עיירות שהמנהג בכל מקומות שמקבלים רב באין מוחה הרי זה שייך להרב השני, מיהו לפני משורת הדין יחלקו ביניהם. וגם לענין עני המהפך בחררה שהי' אסור לרב השני ליטול מבעל בית, אבל אם בעל הבית נותן לו בעצמו פשוט שאין שום איסור כמ"ש בחדושי מהרי"ט קידושין נ"ט ע"א. לכן אם הקהל קבלו אותו לרב בודאי אין שום צד איסור, אלא מצוה לישוב עמהם ולהרביץ תורה והוראה, רק בעניני שררה וכבוד יחלקו ביניהם.

כח מרא דאתרא בנטילת שכר רח"ש

יח) ומכל זה למדנו דין פשוט שאין לשום אדם לקחת גדולה ולבנות במה לעצמו במקום שיש רב קבוע

טרחתו מהשידוך רק שאינו משתלם עד אחר נשואין מ"מ כבר נתחייבה קודם נשואין, אבל ברח"ש לא נתחייבה רק בשעת נשואין ואז אין לה כלום. ועוד מאחר שהכניסה לו הכל ונדוניא היא נכסי צאן ברזל ובעל לוקח גמור כמ"ש בב"ש סי' צ"ג סק"י בשם מהרי"ק שורש י"ח, א"כ אין חיוב לשלם ואם היתה בתולה ואבי' נתחייב עבורה לנדוניא המנהג שאבי' משלם, והחיוב על דעת המנהג והוא צריך לשלם, לא כן שהיא ברשות עצמה והחיוב עלי' והיא שכבר נשאת אין לה ממה לשלם שאין לה נכסים. מ"מ מלבד חלקה בודאי מחויב הבעל גם לשלם חלקו, זולת אם הוא מעיר אחרת שלא עשה תנאים בעיר שנכנס בחיובי העיר דומיא למגילה כ"ז ע"א ביחיד שהלך לעיר אחרת, מ"מ ראוי להתפשר בזה עש"ה.

אם צריך ליתן רח"ש בנשואין שניים

כ) ובשו"ת הרי בשמים ח"ב סי' ס"ח נשאל במי שלא רצה ליתן רח"ש הקצוב בנשואי בתו הגרושה לאלמן באמרו שצריך לברר אם מזיווג שני מגיע רח"ש להרב, והשיב שענינים כאלה תלויים במנהג המקומות ונהרא נהרא ופשטי', ואם לא נודע מנהג עירו אם נותנים בנשואין שניים, ואפשר שלא נקצב רח"ש לרב אלא בנשואי בחור ובתולה, בודאי יכול לומר אין עלי ליתן כי אם בנשואין ראשונים. ודומיא לסוגיא ב"ב קמ"ה ע"ב עשה עמו בבתולה וביקש לעשות עמו באלמנה יכול לומר לו בבתולה אעשה עמך ולא באלמנה, ובשו"ת מהר"י בן לב ח"א סי' מ"ח כל שיש ספק בתקנה יד התקנה על התחתונה, לכן אם יתברר שהיו נותנים גם מנשואין שניים רח"ש להרב בודאי גם הוא מחויב ליתן. ואף שכתב הש"ך יו"ד סי' ק"צ סק"ג בשם הרמב"ם סוף פי"א מהל' מאכ"א בדבר שאינו מצוי ל"ש בו מנהג, וכן מובא ברמ"א חו"מ סי' של"א ס"א בשם הריב"ש סי' תע"ה שאינו קרוי מנהג אלא דבר שכיח שנעשה הרבה פעמים אבל דבר שאינו נעשה רק פעם אחת או לפעמים אינו קרוי מנהג. בכל זאת נשואי אלמן ואלמנה הוא דבר שכיח, ובפרט לשיטת הר"ן נדרים מ"ו ע"א בשם הירושלמי נדרים פ"ה ה"ב בתרי זימנין מיקרי רגיל. ועוד כיון שהיו נוהגים מלפנים ליתן רח"ש מנשואין כאלה הרי על דעת זה נתנו בני העיר הכונסת גם לכבודו ונתחייבו לו מכח זה, וגם כיון שמוזכר בשטר הרבנות שמתחייבים לתת לו רח"ש מחתונות בלשון זה הרי נכלל גם נשואין שניים, וכן הוא בשו"ע חו"מ סי' מ"ב ס"י כל היכא שמוכרן הוא כך לפי לשון בני אדם ל"ה לשון מסופק שנאמר בו יד בעל השטר על התחתונה.

ולהרשות לעצמו לסדר קידושין או להורות בדיני גיטין וכיוצא במקום שקהל העמידו איש על העדה בתור רב קבוע שעניני גיטין וקידושין ושאר עניני הוראה שייכים לו, ומלבד שבימינו שיש בכל קהלה רב מעל שאסור להשיג גבולו, גם אין היתר לקפח שכרו הקבוע שמקבל דרך רח"ש, גם אם יבוא הלה ויקח פחות. ובשו"ת משיב דבר ח"ב סי' נ"א כתב אודות רב אחד שלא קצבו לו קהל שכן אלא שכרו בא מרשיון סידור חופה וקידושין, ואירע שבא אחד מעיר אחרת לישא שם אשה, והי' כבר טבחו טבוח והכל מוכן לסעודה, ולא נתן הרב רשיון לסדר קידושין עד שיתנו לו סכום יותר מן הראוי, ולא הי' עצה כי אם לתת לו מבוקשו, אך בפירוש אמר שאינו נותן אלא מהכרח, ועתה שואל אם יכול לתבוע את הרב ולהוציא ממנו ממונו. וכתב שענין רח"ש אינו עבור סידור קידושין לחוד שהרי אפילו אם הרב אינו מסדר בעצמו או בשליחותו מ"מ מחויב ליתן רח"ש אלא הוא בשביל מקום החופה וכיוצא שהוא קנין הקהל, ויש להם כח על בן עיר אחרת לעכב אותו אפילו יותר מעל בן עירם שיש לו עכ"פ איזה זכות בהם, ואותו זכות שיש להם מסרו להרב שיבקש שכרם כפי דעתו שהוא רשיון הנשואין, ואין בזה שמץ של איסור, רק אין להעמיס על אורח הרבה, ומן הסתם הרב ידע לב חכמתו עת ומשפט זה האדם.

נהגו לשלם בתנאים ונתבטל השידוך

יט) ובשו"ת אבני נזר חו"מ סי' כ"ב כתב במעשה שהי' אצל אלמנה צעירה שנשאת לאיש שהכניסה לו סכום כמה אלפים רו"כ לנדוניא, ולא רצתה לשלם להרב רח"ש המגיע לו לפי התחייבות הקהל בכתב הרבנות כי מענה בפ"י שאין חיוב לאלמנה ליתן רח"ש, והשיב שאין שום חילוק בין בתולה לאלמנה כמו שאין חילוק בין נשואין ראשונים לשניים, אלא מגיע להרב דמתא שכרו הקבוע בשלימות. וגם אם נתנו כבר פעם אחת בנשואין ראשונים יש חיוב ליתן שוב בשניים, והעיד בעל האבני נזר כי בהיותו אב"ד בקרשנוביץ נהגו לשלם רח"ש בעת התנאים, אך הרבה פעמים נתבטל השידוך ואחר זמן נשתדכה לאחר מ"מ שלמו רח"ש מכל תנאים. ובשו"ת עבודת הגרשוני סי' נ' הסתפק בשדכן שיגע ומצא לשדך ולקשר אלמנה אחת לבן גילה והלכה והיתה לאיש והכניסה כל אשר לה לבעלה ואחר נשואין תובע השדכן ממנה שכר שדכנות והיא אומרת שאין לה לשלם, והבעל אומר שהשדכן לאו בעל דברים דידי' הוא, והשיב שבזה כו"ע מודים שהבעל הוא כיוורש. ובשדכנות החיוב על

ער היכן יד בעל השטר על התחוננה

כא) וכן הסתפק בשו"ת תשורת שי ח"ב סי' קי"ח בחתן וכלה שנסעו לעיר אחרת לקבל קידושין וטוען הרב במקום התחוננה שמגיע לו רח"ש ואילו הרב של מקום החתן וכלה טוען שמגיע לו משפט רח"ש. וכתב שמבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תרס"ד שאין יכולים אנשי העיר לשעבד איש או אשה מעיר אחרת אפילו ממלכותם שבאים לעסוק בעירם, וכל שאינו בן עירם אינו חייב לתת בשום דבר עם אנשי מקום אחר, אלא בתחלה מתרין אותם שלא יתעסקו בגבולם מפני כי לולא יתעסקו ויסחרו בני העיר הזאת ויהי' להם ריוח וטוב הארץ, ואם ירצו להתעסק שם יהיו כאחד מהם ויפרעו עמהם מס ע"כ. ואם כן הוא הדין לענין העמדת חופה שבזה אינם גורמים שום מניעת ריוח לבני העיר ורבם, אלא זה נהנה וזה לא חסר, כך שאין בכחם לחייב מחותנים מעיר אחרת לשלם רח"ש, אפילו אם תקנו הקהל שגם מי שבא מחוץ לעירם צריך לשלם אין בתקנתם כלום, אלא אם הם רוצים שהרב יסדר להם קידושין אז יתפשרו בשכר כמוכח מפת"ש חו"מ סי' קנ"ו סקט"ו. ואילו הרב של מקום דירת החתן וכלה שבמקומו לא נעשה שום חופה וקידושין, הוא בגדר ספק שידו על התחוננה. ואף שכתב בשו"ת רמ"א סי' ד' שאין אומרים יד בעל השטר על התחוננה אלא בדבר המסופק בלשון השטר ולא בספק אחר, אבל אפילו שלא נכלל בשטר מאחר שאינו מצוי כל כך לא קבעו בו, ובודאי לא קבלו עליהם שהרי לא ירצו להזדקק להם בעיר אחרת אם לא ישלמו רח"ש במקום קידושין ולשלם כפלים בודאי לא ראינו. ול"ד לתשו' הרי בשמים לעיל כל שהוא מובן לפי השומעים ל"ה לשון מסופק שיהי' יד בעל השטר על התחוננה, כיון שאין כח בספק לחייב ולהוציא מעות בכפלים כל זמן שלא נקבע כך ברור מתחלה.

ישוב דברי תשורת שי מהשגת גדול

כב) אבל בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ל"ט השיג עליו שלא כדין כאילו כוונת בעל תשורת שי היתה לעשות הדבר הפקר ולהתיר לסדר קידושין מי שירצה מאחר שכתב לשון אם ירצו המחוננים שהרב יסדר קידושין אז יפשרו עמו, כלומר שהוא דבר התלוי ברצונם, וכתב עליו שאין טעם שבח בדבריו לפרוץ גדר בגבול שגבלו ראשונים בטיב גיטין וקידושין המסורים לחכמים, והוסיף לשון קשה שאם יהי' הדבר כדבריו יבואו לידי איסור עריות ושאר איסורים חמורים. ובאמת ראוי ליישב דבריו ולהסיר מעליו תלונת משיגו, ודבר גדול הי' עושה אם בא

לעורר שלא לסדר גיטין וקידושין אלא מי שבקי בהם, אבל לא טוב עשה להשיג על בעל תשורת שי, כי המעיין בפנים בתשובה יראה שלא כתב לאיזה עיר כוונתו ואם יש שם רב קבוע שנדייק מדבריו כך, וגם לא הזכיר שום היתר לקדש לעצמו במקום שיש רב קבוע, אלא עיקר כוונתו שאם יש במקום מרא דאתרא שרק הוא מסדר קידושין צריך ליתן לו רח"ש, ואם יש רב מסוים או קבוע יפשרו עמו. ובאמת יש עוד כמה דברים בתשובתו שהי' מן הראוי להשיב עליהם שכתב משו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קכ"א שאין לסדר קידושין בלי רשות הרב הקבוע, ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רל"ט כתב שהקידושין פסולים גם בדיעבד אם נעשו בלי רשותו, ואף שחלק עליו בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' ק"ס מ"מ הסתפק לענין זה לדמותו לתקנה שעשו לפסול קידושין שהיו נגד רשות הרב, ואף שאין להפקיע ולפסול הקידושין אבל לכתחלה לכו"ע הוא איסור גמור, וחזינא לרבנן קשישאי גדולי עולם שציוו לסדר קידושין שנית כשנעשו בלתי רשות המרא דאתרא, שזוהי תקנה למגדר מילתא להציל מאיסורי עריות כמו שהאריך שם, ובסוף דבריו כתב לשלם מחצית רח"ש להרב במקום הקידושין ומחצית להרב של מקום דירת החתן וכלה אף שנחלקו בזה גדולים. ועל"ע שהבאתי משו"ת ריב"ש סי' צצ"ט בשם הרשב"א שאין לומר אפקעינהו רבנן לקדושי' אלא בדבר שהוא מפורש בדברי חז"ל ולא בכל מי שעשה שלא כתקנת קהל, ולכן אף שיש להסתפק בחלות הקידושין שנעשו בלתי רשות האב"ד ונגד גזירת קדמונים, מ"מ למעשה אין להוציאה בלי גט אם לא בשעת הדחק. ועמ"ש מזה מהרבה ספרים בשו"ת נחלת פינחס ח"ב סי' נ"ג לענין גיטין וקידושין וש"נ.

אסור לסדר קידושין בלי רשות הרב

כג) גם בשו"ת תירוש ויצהר סי' קס"ה עמד על שאלה זו אם צריך לשלם רח"ש לעיר אחרת ותמך יסודו בשו"ת אבני נזר חו"מ סי' כ"ב שאין חילוק באיזה מקום תהי' התחוננה אלא תמיד יש לו חיוב לסלק שכר המגיע לו להרב, והוא חרם קדמונים שלא לסדר קידושין אפילו כשבאו מעיר אחרת אם לא סילקו להרב רח"ש שמגיע לו על פי דין, ואפילו אם שלמו לו אפ"ה נהגו איסור בלי רשותו כמ"ש בשו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג. וענין החרם נזכר בשו"ת מהר"י מברונא סי' רפ"ב ושו"ת שבות יעקב ח"ג קכ"א שיש איסור בחרם וגזירה שלא לסדר קידושין בעיר שיש רב קבוע זולתו או ברשותו שלא

ע"ב לא תעשוק את רעיך ולא תגזול לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר וגו' דכתיב ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש וגו', אזדהר דלא תתכנס בגינוי מעלמא עד לא ימטי זמנך לאתכנשא, כד"א עד אשר לא תחשך השמש וכו', והוא פירוש חדש שלא נאמר על השכיר אלא השוכר עש"ה. וכן כתב בשו"ת מהר"י אלפאנדרי חו"מ סי' ב' ושדי חמד אסיפת דינים מערכת חזקה במצות סי' ז' אות נ"ו שכל הרוצה לבוא בגבולו של הרב הראשון בקהלתו ולהביא צרתו בצדו, הם עתידים ליתן את הדין.

תשובה מאבני נזר בענין חיוב רח"ש

כה) **ובעל** תירוש ויצהר הדפס בתשובתו שם שאלה שהפנה הגאון אב"ד קלאדאווע זצ"ל אל הגאון הקדוש בעל האבני נזר זצ"ל בהיותו עדיין אב"ד בקרשנוביץ אודות גביר אחד שגר בכפר השייך לגלילות שלו והוא משלם כל המסים כדת וכראוי וגם הוא שייך לבית החיים של העיר כמ"ש בפסקי מהרי"א סי' ס"ה שמי ששייך לאותו בית החיים שייך לאותו בית דין, והוא משרת ברבנות לכל הגליל כמו שחתמו עמו בכתב המינוי, וכתבו וקבלו עליהם ליתן לו רח"ש כנהוג מקדם בלי שאחד יכול לעכב, ועתה כתב אותו גביר תנאים לבתו הכלה עם נדן גדול של עשרים אלפים רו"כ, אבל מסרב ליתן להרב רח"ש באומרו שהוא מקום בפני עצמו ואין מן הצורך ליתן לו שכר וגם אין ברצונו לדון עמו אצל הרבנים בענין זה. וכבר כתב אליו הגאון מקוטנא זצ"ל לעמוד לימין צדקת הרב בענין שכרו המגיע לו, וכן הוסיף לשאול דעת הגאון בעל האבני נזר זצ"ל שגם הוא יכתוב אליו תשובה לחזק מעמדו ושכרו המגיע לו מן הדין בכדי שלא יוכל לצמוח מזה פרצה לשאר הרבנים. והשיב לו האבני נזר שנודע בכל העולם שמשלמים רח"ש כל הדר בגליל, רק לאיש כזה צריכים להגיד לו על פי דין תורה שלא יוכל להגיד נגד זה שום דבר, וזה פשוט שהכפר שבגליל נכנס בחיובי העיר, וחיוב רח"ש הוא חיוב גמור כשאר שכירות הרב, והממאן לשלמו הוא עושק שכר שכיר, וענין זה לאיזה עיר שייך הוא תלוי בדינא דמלכותא.

אם ניתן לפסול קידושין מכח גזירה

כו) **וראיתי** בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' קי"ב שעמד בענין סידור קידושין שלא ברשות האב"ד שלפי הרמ"א אה"ע סי' כ"ח סכ"א אם עשו תקנה שכל מי שיקדש בלא עשרה וכיוצא ועבר וקידש חוששים לקידושין, אע"פ שהתנו בפירוש שלא יהיו קידושיו קידושין והפקירו ממונו אפ"ה יש להחמיר לענין מעשה, שכבר כתב בשו"ת כנסת

להשיג גבולו בשום דבר בעולם כגון בישיבה וחופות ושחיטה והשבעת נשים ושאר עניני רבנות. וכן כתב בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ע"ב שדבר זה תקנה מרבני צרפת בימי ר"ת שגזרו שלא יסדר שום אדם קידושין אלא מי שנבחר לרב בקהלתו ולא לעבור על זה, וכל גאוני הדור גזרו בחרם ולבשו שריון קשקשים ובגדי נקם נגד המסדר קידושין בלי רשות הרב, וכל שכן כשגורם היזק להרב. ולפי שו"ת חת"ס יו"ד סי' ר"ל המקפח שכר הקבוע להרב הוא גוזל וחומס, וכן כתב בשו"ת בית יצחק חו"מ סי' ס"ט ובשו"ת רבינו יוסף נחמי' סי' ע"ג שיש בזה איסור תורה. ועוד יותר כרכרו בזה רבנן בתראי שיש באופן זה חשש פיסול על עצם הקידושין כמ"ש בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רל"ט ובשו"ת תועפת רעם חו"מ סי' כ"ו ובשו"ת שאילת שלום סי' ק"ב ובשו"ת באר משה כבוד חכמים סי' ט'. וכתב בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנ"א לענין קיפוח מה שמגיע להרב שאין שום חילוק בין אם הוא בא אצלם או הם באים אליו, והמלגלג על דבר זה חשיב כמלגלג על דברי חז"ל. ועמ"ש באורך בשלחן העזר סי' ו' אות ז' שליקט מגדולי המורים בענין תשלום רח"ש שהוא חיוב גמור מתקנת קדמונים, וגם בזו"ש חייבים לשלם רח"ש להרב דמתא.

הסכנה בקיפוח שכר הרב ומחלוקת

כד) **והוסיף** משו"ת עני בן פחמא חו"מ סי' י"ב שכתב ששמע מהרה"ק אדמו"ר הזקן מאלכסנדר זצ"ל שמקובל אצלו מרבותיו הקדושים שהוא דבר סכנה לקפח פרנסת חבריו, וכן שמע מבנו הרה"ק בעל ישמח ישראל זצ"ל בשם הרה"ק רבי אייזיק מקאמאנא זצ"ל שכתב בפיה"ת פ' נח שופך דם האדם באדם דמו ישפך שזה רמז שהמקפח פרנסת חבריו דמו ישפך. וכן הביא שם בשם הרה"צ מסקרנוויץ זצ"ל כי בימי הרה"ק הזקן מאלכסנדר זצ"ל הי' אחד מחסידיו רודף ומקפח פרנסת הרב בעירו, אף שהרב הי' מחסידי הרבי מחענטשין ואותו חסיד הי' שייך לאלכסנדר והי' ראש לבעלי המחלוקת שבעירו נגד הרב, ושלח הרה"ק מאלכסנדר זצ"ל אותו אליו ופתח החומש בפ' נח בפסוק האמור וציוה לו שיגיד אחריו כל תיבה מפסוק שופך דם האדם באדם דמו ישפך, והוא קרא לפניו כמו הכהן עם הסוטה תיבה אחר תיבה, ואח"כ ציוה עליו במפגיע שיחדל לנהל מחלוקת נגד אותו הרב, אבל כשחזר האיש לעירו פיתו אותו חבריו הבעלי מחלוקת, והמריבה נמשכה הלאה, אבל האיש פתאום התחיל להיות רוקק דם ולא השלים שנתו רח"ל. ונפלאות מצינו בזה ח"ג פ"ד

שהביא בשו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג שהמתינו כל היום על הרב דמתא ולא בא וסידר אחר קידושין ושכרו שלח להרב, כתב שמעיקר הדין אין גרעון מאחר שהרב עשה שלא כהוגן שלא בא בזמנו, והוא דין פשוט בשו"ע יו"ד סוף סימן רמ"ה שאכסנאי רשאי לסדר קידושין אם נותן השכר להרב הקבוע, אבל מצד המנהג כבר נהגו הרבנים סלסול בעצמם שאין אחר יכול לסדר, זולת היכא שלא בא בזמנו. וכן מצינו בפסקי החיד"א בזכרון משה יו"ד סי' רמ"ה סכ"ב משו"ת בעי חיי יו"ד סי' רי"ח חכם שזכה לחתום ראשון בכתבים ובא אחר ורוצה לטול הקדימה שהוא יותר חכם ממנו, החכם הראשון שהחזיק הוא יחתום ראשון. והבט בשו"ת מהרי"ק שורש פ"ד בסופו שכתב לשון אפילו לפי הני שינויי דהוה לה לאמתוני ולאקרויי גיטא וכולי הוי לה לאמתוני עד אשר ישאו ויתנו בדבר החכמים הבקיאים בהוראה ולא להשען על משענת הקנה הרצון הגס לבו בהוראה עש"ה.

אין חילוק בין חיובי כבוד לחיובי שכר

כח) **ובאמת** מקור לדין זה מבואר ברמ"א שם משו"ת ריב"ש סי' רע"א מי שהוחזק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אע"פ שבא לשם אחר גדול ממנו, וכן בשו"ת מהרי"ק שורש ק"ע ושו"ת הרד"ך סי' כ"ב שאין להורות איסור והיתר או לדרוש לנהוג שררה באתרא דחברי. והוסיף ריב"ש כל שקבלו הקהל עליהם רב קבוע, כל שכן אם עשו ברצון השררה, אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו, ומוכח מלשוננו שאפילו להשתרר עליו באקראי שלא על מנת להורידו אסור בכל ענין. דומה לזה נשאל בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' צ"ט אודות מנהג בבהכ"נ מסוים שכל העולה לתורה בשבת ויו"ט בחזרתו מקיף לצד הרב לברכו וקמו כמה אנשים שלא רוצים לכבדו אחר שעלו לתורה, והשיב ודאי הוא איסור גמור כי חיובי כבוד שנתחייבו להרב מקהל אף בלא כתב הם כמו חיובי ממון שכולם מחויבים בהם כמ"ש הרמ"א מריב"ש ותה"ד, והגר"א שם מירושלמי סוף הוריות. וכן כתב בתשו' יו"ד ח"ג סי' ע' חכם שהחזיק הרבה שנים בציבור לנהוג עניני רבנות בבהמ"ד הגם שלא במיני הוא נחשב לרב המקום מכח דברי הרמ"א סי' רמ"ה בסופו מי שהוחזק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו, לפיכך מאחר שמעולם לא לקחו רב אחר לבהמ"ד, יש לו חזקה על הרבנות שאין רשאים ליקח רב אחר תחתיו אפילו שלא בשכר.

יחזקאל סי' ע"ב היכא שסידר אחד שאינו יודע בטיב קידושין שיש להוציא מלכם של העולה על רוחם לבטל הקידושין, אבל איך אדם יעלה על רוחו לסדר קידושין בלתי רשות והורמנא האב"ד לא תהי' כזאת בישראל, וכל גאוני ארץ קבלה בידיהם מר"ת לבל יסדר קידושין אלא מי שנבחר לרב בקהלתו או מדינתו, ומי משלחי עקלתון נחש בריא ריח אף יצריח יתן ריח הפה ויעבר על אלה מוחרם הוא מפיהם ומפי כתבם מאמר קדישין חליצה ופרישן. ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קכ"א כתב שלא ר"ת בעצמו גזר אלא רבני צרפת בימיו, וכן קבלה בכל ארצות פולין ואשכנז, מ"מ אם עבר לא נתבטל הקידושין אפילו לחומרא, ודברי חז"ל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם נאמרו לחומרא ולא לקולא. וכ"מ בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קס"ז בביאור דברי הרמ"א יו"ד סי' רמ"ב ס"י לענין גיטין וחליצות, ודלא כמ"ש בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רל"ט לפסול הקידושין, הגם שכתב מהרש"ם ליישב דבריו שאפשר נאמרו במקום שעשו תקנה לפסול הקידושין, רצונו לומר שלא רק עשו תקנה לאסור לסדר קידושין בלתי רשות מרא דאתרא אלא התנו בפירוש שהקידושין יהיו פסולים, אף שמדברי הרמ"א לא משמע כן.

איסור להשיג גבול הרב גם בלי שכר

כז) **מכל** זה יוצא לנו שאפילו היכא שהרב אינו מקבל שכר מסוים מסידור גיטין וקידושין ושאר עניני רבנות אלא הוא מקבל משכורתו בקביעות מדי חודש בחדשו מקהל בלי הכנסות מן הצד כמו פועל ושכיר יום, אפ"ה אסור לאחר ליתן קידושין בעיר שהוא מוחזק בה, כי גזירת קדמונים שלא להשיג גבולו בשום ענין היא אפילו אם אינו מקפח שכרו. וכל שהתירו לת"ח לנהוג קצת שררה בעיר לא הי' אלא בימיהם שמי שהי' תופס ישיבה ומרכיץ תורה הי' מוחזק בעניני הוראה, כמו שכתב בפסקי מהרי"א סי' קכ"ח שהאיסור לירד לאומנות חבריו הוא דוקא במידי דאית בי' פיקוח פרנסה והפסד ממון אבל שררה לית בי' חסרון כיס והיא מונחת ומופקרת לכל מי שרוצה לזכות בה. אבל בימינו שיש רב קבוע בכל מקום ועל פיו ישק כל דבר אין רשות לשום רב ות"ח אפילו גדול הימנו לנהוג רבנות לצדו, אף שצריך לנהוג בו כבוד ולכבדו כראוי למי שגדול בתורה, מיהו לסדר גיטין וקידושין וכיוצא אפילו אורח באקראי אסור בלי רשות מרא דאתרא, זולת במקום שאין רב קבוע או קהלה קבועה שלא שייך השגת גבול בכל ענין. וגם במעשה

להיות נוקם ונוטר כנחש אם ביזו אותו או הקילו בכבודו, שהמקיל בכבודו מקיל בכבוד תורה ואסור לו למחול על כבוד תורתו אלא אם בקשו ממנו מחילה לכבוד תורתו. ומן הצד הזה הם כל אותם שתמצא, כי מחקי התורה להיות לומדי' ככהנים ליטול חלק בראש, ות"ח האומר שרו לי תיגראי ברישא, חקי כבוד תורתו הוא שואל, והוא כשואל חלק ירושתו ונחלתו. ובמקום שאין מכירים אותו שרי לי' לאודועי נפשי'. ותמי' היאך לא אמרו חייב לאודועי נפשי' שאילו במקום שאין מכירים אותו לא יכבדוהו כדינו ונמצאו מקילים בכבוד תורתו שלא מדעת ועוברים כשוגגים ואנוסים. וחייב ת"ח עצמו להודיעם כדי שלא ישגו ולהסיר אונסם מהם ויכבדו תורתו, והיינו דאמרו לי' לרב פפא מה שמך אמר להם רב פפא, ושאלו הא כתיב יהללוך זר ולא פיך, ואמרו והא ואין זר פיך. והיינו כל הני דריש בש"ס ב"ב ז' ע"ב שכולם חקי תורה הם ואין ראוי לוותר עליהם, אבל להתגדר בהם שלא במקום ראוי לחקי תורה אסור, וכן תמצאם כולם. ואותה שאמרו בנדרים ס"ב ע"ב שרי לי' לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא כרגא מ"ט לאברוחי אריא מיני' קאמר, ופירשו עבדא דנורא כומר לעובדי האש, פירוש מוטעה נזדמן לך ח"ו לא כומר קאמר אלא עבד אני לכומרי נורא. וזה כולו מאותו צד דצורבא מרבנן אינו נותן כרגא, ואלו שבאים ליטול ממנו כרגא כארי הבא על נכסיו, ומותר לו לומר להם הניחו לי המס שאני איש לכומרי האש שהם ואנשיהם פטורים מן המס. וי"מ עבדא דנורא עבד להשי"ת שכתוב בו אש אכלה הוא, ושרי לי' להוציא לשון שהם שומעים ממנו נורא שלהם, וזה כמו שאמר רבי אליעזר בש"ס ע"ז ט"ז ע"ב להגמון נאמן עלי הדיין וסבר הגמון שעליו הוא אומר ושהאמינו, ואמר לו האמנתני דימוס פטור אתה ולא השיבו רבי אליעזר לא עליך אני אומר אלא על השי"ת שהוא הדיין האמיתי, לפי שהגמון הטעה את עצמו וכן זה מתכוון להשי"ת, וגבאי המס מטעים את עצמם.

מקור לדברי רשב"א רב פפא מה שמך

(לא) ויגעתי ולא מצאתי מקור לדברי הרשב"א דאמרו לי' לרב פפא מה שמך אמר להם רב פפא ושאלו הא כתיב יהללוך זר ולא פיך ואין זר פיך, אלא בכפתור ופרח פמ"ד כתב אמרינן אמרו לי' לרב פפא מה שמך א"ל רב פפא אמרו לי' והא כתיב יהללוך זר ולא פיך אמרו אם אין זר פיך. וידוע כי רבינו אשתורי הפרחי שהי' מגדולי חכמי צרפת חי בדורו של הרשב"א וקצת אחריו, ואף הי' עמו

היכן רשאי חכם ליטול עטרה לדרוש

(כט) ובש"ס ברכות ס"ג ע"א באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר פירש"י אם באת במקום תלמיד חכם ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו, ואף שמבואר בירושלמי שביעית פ"י ה"ג בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין לי' בגין תרתי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכם, ופירש הריטב"א קידושין ל' ע"א שיהיו דברי תורה מחודדים בפוך שאם ישאלך אדם אל תגמגם זהו דוקא בהלכה אבל בתלמודו יתנהג בצניעות לומר שאינו יודע, כדקיי"ל בב"מ כ"ג ע"ב בתלת מילי משני רבנן במלייהו וחד מנייהו במסכתא, פירש"י אף שסדורה לו יאמר לאו מפני ענוה. ומשני בנדרים ס"ב ע"א יהללוך זר ולא פיך הא באתרא דידיעי לי' הא באתרא דלא ידעי לי' דשרי למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו, מה כהן נוטל בראש אף תלמיד חכם נוטל בראש. וברא"ש שם פירש כדי שלא יזלזלו בכבוד תורתו ויענשו. ואיתא בספר חסידים סי' תכ"ו הובא במג"א סי' קנ"ו סק"ב מה שהתירו לשנות מפני השלום היינו דוקא בדבר העבר, וביאר בדברי שאל יבמות ס"ג ע"א כיון שעבר לא יבוא להרגיל עצמו בשקר, אבל אם נתיר לו לשנות על להבא יאמר על כל דבר שמשקר שזהו משום דרכי שלום. וכן חילק בשו"ע הרב הל' ת"ת פ"ד סי"ד מותר להודיע שהוא ת"ח במקום שאין מכירים אותו אם צריך לכך ואי אפשר בענין אחר כגון שמעלילים עליו ואין ידו משגת לפייסם בממון אבל אם ידו משגת לפייסם אסור להנצל בכבוד תורתו, ואצ"ל שאין ללמוד כדי להתגדל להיות לו שם כשם הגדולים או כדי להתפרנס בהוראה ולעשות עטרה להתגדל בה. וכן כתב בזכר נתן כ"ד ע"ב מכמה דוכתא בזהר וספר חסידים סי' שכ"ח שאם בא למקום שאין מכירים אותו יכול לדבר בתורה וממילא יראו שהוא ת"ח אבל אסור ליטול עטרת הרב ממקומו.

אי שרי לי' למימר צורבא מרבנן אנא

(ל) וכן הקשה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' פ"ד הא דאמרינן בנדרים ס"ב ע"א שרי לי' לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא, הלא בכמה מקומות בש"ס החמירו בזה שלא ליהנות בכבוד תורה ולא לעשות עטרה להתגדר בה. אלא יש דברים שתלמידי חכמים נוהגים לכבוד תורה והם מחקי כבוד לומדי', וכל ת"ח שמוותר עליהם כמוותר כבוד תורה, שלא על כבוד עצמו וחקיו הוא מוותר אלא על כבוד תורה. ועל כן אמרו ביומא כ"ב ע"ב שצריך ת"ח

דרב יהודה. נמצא אע"פ שרבי אלעזר הי' גדול ממנו בדבר לא רצה לראות מראה דם משום כבודו של רב יהודה. א"כ פשוט שאין להורות במקום שיש רב קבוע אפילו אם הוא גדול כמותו, דומיא לש"ס ברכות ס"ג ע"א דרש בר קפרא באתר דלית גבר תמן הוי גבר אמר אביי ש"מ באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר, פשיטא לא נצרכה אלא בששניהם שוים, פירש"י פשיטא שלא יורה אדם הלכה לפני רבו למה לי לאביי למשמע מכללא, בששניהם שוים אם באת במקום ת"ח ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו. הרי לפנינו במקום שיש ת"ח אם יבוא שם ת"ח אחר גדול כמותו אין לו להורות שזהו זלוזל לחכם הדר שם, וכן אמרינן בעירובין ס"ג ע"א רבינא סר סכינא בבבל אמר לי' רב אשי מ"ט עבד מר הכי וכו', אע"פ שרבינא תלמיד חבר הוה כמשמע התם, וכן מצינו שם רבי אלעזר מאגרונא איענש משום דבדק סכין באתרי' דרב אחא בר יעקב, ואע"ג דצורבא מרבנן חזי לנפשי', וכן רבות בש"ס דילן. וע"ע באורך בשו"ת אבקת רוכל סי' ר', ושו"ת מבי"ט ח"ג סי' ר', ושו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' א', ושו"ת חכם צבי ח"ב סי' קט"ז, ושו"ת מאמר מרדכי סי' כ', ושו"ת שם ארי' סי' ז', ושו"ת ישכיל עבדי ח"ב חו"מ סי' א', ושו"ת יביע אומר ח"ד חו"מ סי' א', ושו"ת ויען דוד ח"ג סי' ע"ג ומשם תדרשנה לטובה.

המשיג גבול הרב אין בו יראת שמים

(לג) **והבט** וראה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' ע"ג שיצא נגד למדן שקם וערער על סמכות האב"ד להורות ולדון בעירו, כי מאחר שכבר הורה זקן החת"ס יו"ד ס' ר"ל האידנא מקבלים בכל עיר רב קבוע אסור להשיג גבולו, וממילא כשקבלו אותו לרב קבלוהו על דעת המנהג שהוא מקבל הכנסות הקבועות, ואסור להם לשנות. ואפילו אם אותו איש הוא תלמיד חבר אסור לו להורות במקום רבו, והשואלים אותו או"ה עוברים על לפני עור שמכשילים אותו להורות במקום רבו, וכיון דקיי"ל בכתובות ס' ע"ב תלמיד המורה במקום רבו לא מסתייעא לו מילתא להורות כדין, אם כן הוא עלול לטעות אף בביעתא בכותחא. ומאחר שהמורה במקום רבו עלול לטעות אף בדבר שנראה כמפורש, לזה אסור לשאול ממנו בשום ענין וגם לא לסמוך על הוראותיו, מלבד שזה חילול השם בעיני ההמון שתלמידי חכמים ישיגו איש את גבול רעהו, והם מתבזים בעיני עם הארץ. ועוד מבואר בתשו' בסוף שו"ע הרב סי' ט' על שוחט שהשיג גבול שוחט אחר, כיון שצריך שיהי' שו"ב מוחזק לאדם כשר, ועני המהפך

באחרית ימיו בעיר ברצלונה, מ"מ אם העתיק דבר זה משם הרשב"א כמו שדרכו בכמה מקומות בספרו למה ישמיט שם הרשב"א ממאמרו, על כרחך שאין מקורו מרשב"א לחוד אלא כנראה ממדרש שאין לפנינו. ואח"כ מצאתי שגם הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל בשו"ת נשמת חיים סי' קפ"א כתב שלא מצא מקור לדברי הרשב"א אודות רב פפא בכל הש"ס, וגם בנחל עדן ח"ד עמ' קס"ח ובית אהרן ח"א כללי הש"ס עמ' תקנ"ב כתבו כך שלא מצאו מקור לדבריו בספרי חז"ל. אבל בהדר יצחק עמ' קמ"ז הביא שמאמר זה מובא בכמה ספרים ישנים בלי מקור מבבלי וירושלמי. ובאמת פירוש הכתוב יהללך זר ולא פיך כבר כתב מהרש"א בנדריים ס"ב ע"א לחלק בין אתרא דידעי לי' ואתרא דלא ידעי לי' דה"ק יהללך זר היינו ודאי בידעוך ולא אם לא ידעוך שלא יוכלו להללך אז שרי לפיך להודיעך. וענין זה מובא מכמה דוכתא בשו"ת טהרה מערכת י' אות ב' וכ"ה, ומקור חסד על ספר חסידים סי' תקכ"ב, ונצוצי זהר ח"ג קצ"ג ע"ב אות ט"ז. וכן הביא בשו"ת בית מרדכי ח"א סי' נ"ג משו"ת יכין ובוועז לנכדי הרשב"ץ ח"א סי' קל"א מתשו' ה"ר צמח לסמוך על מאמר רבותינו בתלמוד שרי לאיניש לאודועי נפשי' היכא דלא ידעינן יתי' וצריך צורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא ואסמכתא דקרא יהללך זר ולא פיך אין זר פיך, ורצונו לומר שאם אין זר אז יהללך פיך. ומדבריו ואסמכתא דקרא אפשר ללמוד שגם הרשב"ץ לא למד פירוש זה מן המפרשים שלפניו אלא ממקור עתיק בברייתא או מדרש נעלם שלא הגיעו לידינו, ואפשר כוונתו כמו שפירש מהרש"א בכתוב, אך לא הזכיר מאמר רב פפא שנמצא בלשון הרשב"א, והשי"ת יאיר עינינו בדברי הרשב"א וסייעתו.

רבי אלעזר באתרא דר"י לא חזי דמא

(לב) **ובשו"ת הרד"ך** סי' י"ח כתב אפילו אם יבוא לעיר גדול כמותו אין לו להורות מפני כבוד הרב הקבוע שם כדשנינו בנדה כ' ע"ב עולא איקלע לפומבדיתא אייתו לקמי' דמא ולא חזא אמר ומה רבי אלעזר מרא דארעא דישראל הוה כי מקלע לאתרא דרב יהודה לא חזי דמא אנא אחזי. ואמאי קרו לי' מרא דארעא דישראל דההיא אתתא דאייתא דמא לקמי' דרבי אלעזר הוה יתיב רבי אמי קמי' ארחי' אמר לה האי דם חימוד הוא. פירש"י שהי' בקי במראות דם מכל חכמי ארץ ישראל, ופומבדיתא אתרי' דרב יהודה כמו שמצינו בסנהדרין י"ז ע"ב סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא, ולא חזא משום כבודו

אב"ד שלכם שראוי לסמוך עליו. ובקונטרס מנהגי חת"ס סי' י"ב הביא כשלא הי' בעירו לא הי' עומד במקום המיועד למרא דאתרא, ובהגהה הוסיף בהיות החת"ס בעיר יערגן מקום כהונת תלמידו מהר"ם שיק לא רצה בשום אופן לעמוד במקומו כי אמר מרא דאתרא אינו רשאי למחול על כבודו. וכ"מ בזכרון משה מכתב כ"ב מהגאון ראב"ד ווערבוי זצ"ל ששמע מהגאון בעל שאילת יעקב ששמע מחותנו מהר"ם שיק שכאשר שהה ביערגן סירב החת"ס לעמוד במקום המיוחד לרב הקהלה, למרות שהפציר בו מהר"ם שיק, ואמר שהוא זלזול בכבוד המרא דאתרא. וכ"ה במנהגי רבותינו והליכותיהם עמ' רל"ה שכל פעם שהי' החת"ס בעיר אחרת לא הסכים לעמוד במקום האב"ד. ודומה לזה מובא בתולדות מהר"ם שיק בסו"ס חדושי אבות בשם הדעת סופר שבזמן שהי' החת"ס בעיר יערגן ונכנס לבהמ"ד להתפלל סיים תפלת שמו"ע לפני מהר"ם שיק ורצה הש"ץ להתחיל וצוה לו החת"ס להמתין על מהר"ם שיק באמרו שהוא המרא דאתרא כאן. ובמבוא לסידור חת"ס הוסיף שדרכו הי' לקצר בתפלה במקום שהמרא דאתרא לא הי' מאריך כדי ליהזר בכבודו בפני עדתו, ומעשה רב מרן חת"ס למילף מיני' הלכתא להקפיד מאד שלא לזלזל ברב דמתא.

בחררה ואחר נטלה הימנו נקרא רשע, ע"כ זה המשיג גבול נקרא רשע והיאך נוכל לומר עליו שהוא אדם כשר, כי הלא רשע ואדם כשר וירא שמים הם שני הפכים. ובשו"ת בית שלמה ח"ב סי' י"ח הביא לחזק דבריו שהעושה כן נקרא גזלן גמור ואם שנה ושילש הוא מומר לאותו דבר. וכן כתב בשו"ת חושן האפד סי' מ"א בשוחט שהשיג גבול רעהו שדינו כעני המהפך בחררה והוא רשע. ואם אמרו כך לענין שחיטה, קל וחומר לענין רבנות שצריך להורות דעת לכל העדה, ולהדריכם בדרכי יושר ומדות טובות, ולא שיחלל את השם שיאמרו ההמון אם המתנשא להורות עושה כן להשיג גבול רב גדול ממנו, הותר לנו אף לגזול ח"ו לעיני השמש, אוי לאותה בושה וכלימה, על כן מי שעושה כן בודאי שאין בו יראת שמים ואינו ראוי להורות. וע"ע בשו"ת מים רבים חו"מ סי' ט"ז ושו"ת בית אפרים חו"מ סי' כ"ו ושו"ת חת"ס חו"מ סי' ס"א ושדי חמד כללים מערכת ה' אות מ"ה בגדר איסור השגת גבול אם הוא מעיקר הדין או מפני חסידות שלא כל האופנים דומים, אך קיפוח פרנסה בודאי אסור, מלבד שכבר כתב הרמב"ם פ"ה מהל' דעות הי"ג שמכלל משאו ומתנו של ת"ח שלא ירד לאומנות חבירו, לכן אפילו גדול שעושה כן אינו ראוי להוראה.

חת"ס הקפיד שלא לזלזל ברב דמתא

לד) ובספרי שו"ת נחלת פינחס ח"ב סי' נ"ג הבאתי אגרת מהגאון רבי חיים צבי מאנהיימער זצ"ל אבד"ק אונגוואר בעמ"ס שו"ת עין הבדלח, שנדפסה בתולדות קול ארי' עמ' ל"ח וספרא רבה דישאל עמ' ר"א, כי בזמן ששימש את רבו הגדול מרן החת"ס הי' עמו במרחץ פישיטאן מקום מולדתו שהוא בגליל ווערבוי, ואז הי' שם האב"ד רבו הגאון רבי קאפיל חריף זצ"ל, ואירע בבית אביו בערב שבת שאלה ובא לפני החת"ס שהי' גם כן תלמידו וביקש ממנו להורות שאלה זו מפני שאין זמן בערב שבת לשלוח לווערבוי, וענה החת"ס שאסור לו להורות באתרא דרב בלי רשותו זולת שאלה כביעתא בכותחא. ודומה לזה כתב בדברי יואל ח"א מכתב ע"ח שראה תשובה בכת"י החת"ס שהי' לו תלמיד באוהעל שהפנה אליו שאלה בעניני טהרה הנצרך לו לביתו, וכתב לו שאינו משיב להלכה במקום שיש מרא דאתרא גאון וצדיק טרם ישאל את פיו. וכן כתב בשו"ת חת"ס או"ח סי' קכ"ג לא ידעתי אם יש רב יושב על כסא הוראה דקהלתכם כי אז אליו תשמעון ודברי כלא הי'. וכן בשו"ת חת"ס ח"ו סי' מ"ג לא הי' ראוי להשיב באתר דמר הגאון

אם מסדר קידושין צריך להיות מוסמך

לה) ומעתה נחזור לשאלתנו שנדפס מקרוב קונטרס סידור קידושין בעריכת הרה"ג אב"ד חולון שליט"א בו יצא חוצץ נגד הנוהג בשנים אחרונות שנותנים או מכבדים סידור קידושין למי שאינו משמש בתור רב ומורה הוראה, והרבה פעמים הם טועים ומטעים בדיני קידושין וכתובה ועדים פסולים, ודבר זה ידוע לכל מי שעוסק ברבנות שמלבד שמוצאים שיבושים בכתיבת שמות הכתובה ועדים ושאר דיני קידושין, יש לפעמים שאלה על עיקר קידושין ופסולי חיתון, מצד כי אפילו שהם לומדים מופלגים אין להם ידע ושימוש בגיטין וקידושין לעסוק בהם. והביא מכתבי אדמו"ר הרה"ק מליובאוויטש זצ"ל שתנאי ראשון לסידור קידושין הוא סמיכה לרבנות וידיעה בהלכות קידושין, ולרבות קצת הלכות גיטין, בכדי שלא יהי' בכלל אינו יודע בטיב גיטין וקידושין. ובעל הקונטרס רצה להביא ראיי' לדבריו משו"ע אה"ע סי' מ"ט ס"ג כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם להורות בהם שבקל יכול לטעות ויתיר הערוה, ובט"ז סק"א ואחרונים אפילו דברים שאין בהם קולא אם יטעה אפ"ה לא יתעסק בהם אלא

תורה. וכ"מ בשו"ת הריב"ש סי' רע"א, ושו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תס"ו, ושו"ת הרא"ם סי' ס"ו, ושו"ת הרלב"ח סי' ל', ושו"ת אבקת רוכל סי' ר', ושו"ת בית יוסף סי' ו', ושו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' א', ושו"ת רבי בצלאל אשכנזי סי' כ"ד, ושו"ת תורת חיים ח"ג סי' צ"ג, ושו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' של"ג, ושו"ת ערוגת הבשם או"ח סי' ט"ו, ושו"ת קרן לדוד סי' כ"ב, ושו"ת מהריא"ץ יו"ד סי' ז', ושו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' ד', ושו"ת צדקה ומשפט חו"מ סי' א', ושו"ת ישכיל עבדי ח"ב חו"מ סי' א'. ומזה פשוט כביעתא בכותחא שזולת כמה רבנים בעלי הוראה מובהקים הנה לרוב ענין הסמיכה בימינו אינו אלא למנהג הלומדים הלכות או"ה, בכדי לדעת המעשה אשר יעשון בביתם, וגם שנתרבו הרבה שיוצאים בשליחות קודש לערי השדה, ואז מלבד שיהי' להם ידיעה באו"ה גם יכולים להרבות פעלים לתורה וקדושה כי יכוננו בשם רבנים. מיהו פשוט כל שאין להם היתר הוראה ושימוש באו"ה והלכות טהרה אסור להם להורות, וגם בגיטין וקידושין ושאר חמורות אין מושיבים אותם עד שיהיו בקיאים בהלכות, ולכד אם למדו ושנו הלכות פסוקות והם יראי ה' באמת אז יכולים לעסוק בהוראה. כך שעצם הסמיכה אינו מספיק לעסוק בקידושין, אלא העיקר הוא הידיעה בהלכות גיטין וקידושין ושאלות המצויות, ואם אינו בקי בהם צריך לשאול מורה הוראה בכל דבר שלא יכשל בו.

עיקר שיהי' בקי בטיב גיטין וקידושין

לז) **ובהא** סלקין ובהא נחתין שהלכה פסוקה בשו"ע יו"ד סי' רמ"ב סל"ב מתה"ד ח"ב סי' קכ"ז הרב המובהק שמחל על כבודו לתלמידיו כבודו מחול ואע"פ שמחל מצוה על התלמיד להדרו ואסור לבזותו. ונראה מי שעובר על גזירת קדמונים לסדר קידושין במקום שיש רב קבוע או בלי רשותו הוא בכלל מבזהו ומביישו ברבים, מלבד האיסור שהוא מקפח פרנסתו וחייב ליתן לו את שכרו, ואם אמרו חז"ל בשבת קי"ט ע"ב כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו, כל שכן במי שהוא רב דאתרא שכולם חייבים בכבודו. ואף שכתב בחזו"א יו"ד סי' קנ"א אות ב' כי משום שמחת נשואין רשאי למחול אבל בכה"ג הידור מיעבד לי' שלא יהי' זלזול התורה. וכן כתב בשלמי שמחה עמ' קע"ב ליתן סידור קידושין למרא דאתרא דוקא, ואם הוא מוחל צריך לוודא שלא יהי' מזה זלזול בכבודו. וטעמו על פי שו"ת שארית יהודה יו"ד סי' ק"ל שחיזק דברי שו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג שמנהג הקדום מימי ר"ת שלא יסדר שום אדם קידושין אלא הרב הקבוע

צריך שידע הכל על בוריו. אך במחכ"ת המעיין בפנים יראה שדעת הט"ז לחלק בין גיטין לקידושין, כי בקידושין אין הרבה פרטים ולא מצוים שינוים ששייך בהם הוראה משא"כ בגיטין. וכן כתב בב"ש סק"ד ובאה"ט סק"ב שדוקא להורות אסור אבל לסדר קידושין מותר שאין בזה הוראה, אבל לסדר הגט שיש בו הרבה פרטים אסור זולת הבקי בדיני גיטין. אולם בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קכ"א השיג על הט"ז שאין ליתן קידושין לכתחלה, ולהכי נקט הש"ס לא יהא לו עסק משמע כל התעסקות בקידושין, וגם לרש"י לא יהי' דין בדבר לאו דוקא לדון על גיטין וקידושין אם הם כהוגן, אלא הוא הדין שלא לסדר לכתחלה שזה בכלל להיות דין. וכ"מ בשו"ת מהרי"ו סי' פ"ה, ושו"ת כנסת יחזקאל סי' ע"ב, ושו"ת נוב"י תנינא אה"ע סי' פ"ג, ושו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רל"ט, ושו"ת דבר אליהו סי' ס"ג, ושו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' קי"ט, ושו"ת פני ארי' החי סי' מ"ה, ושו"ת מנחת הקומץ סי' צ"ה. ובאמת תלי תניא בדלא תניא לאסור המותר שכל המעיין בדבריהם לעיל יראה מפורש שעיקר הקפידא שאין ליתן קידושין במקום שיש רב קבוע בלי רשותו כדי שלא להשיג גבולו בשכר ושררה, וגם מי שאינו בקי בדינים לא יעסוק בהם, אבל לא נאמר איסור היכא שנעשה ברשותו או במקום שאין רב קבוע והקידושין ניתנו על ידי ת"ח. ולכי עמו להצדיקו ולעמוד לימינו אם הי' בא לעורר שלא ליתן סידור קידושין אלא למרא דאתרא או מורה הוראה מטעמו ולא לאחר אפילו גדול ממנו, מ"מ אין בדבריו לאסור מנהג ישראל קדושים לכבד אדם גדול אם הכל נעשה כראוי.

ענין הסמיכה בימינו אינו עיקר ויסוד

לו) **ובש"ס** כתובות י"ז ע"א כי סמכו רבנן לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא, לא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין, ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן טורמיסין, פירש"י סרמיסין שהם מסרסים הלכות בהיפך טעמיהן, וטורמיסין אנשים ריקנים. ובסוטה כ"ב ע"א ועבודה זרה י"ט ע"ב ורמב"ם פ"ה מהל' ת"ת ה"ד כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגי' זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה. ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ב סי"ג מהטור תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ה"ז שוטה רשע וגס רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה, ותלמידים הקטנים הקופצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני עמי הארץ מרבים מחלוקת ומחריבים העולם ומכבים נרה של

אם יש חלות לקידושין, וכמה ראשונים סבירא להו שיכולים קהל לעשות תקנה שהמקדש בלי רשות האב"ד אין קידושיו קידושין, אף שיש להחמיר שלא להוציאה בלי גט. ופוק חזי מאי עמא דבר בכל תפוצות ישראל מימיו לא שינה בו אדם ומי שאינו יודע בטיב קידושין לא עושה מאמר קידושין. מיהו אם ברשות הרב מכבדים אדם גדול לסדר קידושין צריך שידע עיקרי הדינים, ולהקפיד שהכתובה נכתבה בידי מורה הוראה הבקי בהלכות קידושין, ואפ"ה חייב ליתן שכר רח"ש להרב דמתא שלא לקפח שכרו ולא יהי בכלל מבזהו.

העיקר לידע הלכות גיטין וקידושין

ומה שהתירו לתלמיד חכם לנהוג שררה בעיר לא הי' אלא בימיהם שכל מי שהי' תופס ישיבה ומרביץ תורה הי' מוחזק בעניני הוראה, כמו שכתבו ראשונים שכל האיסור לירד לאומנות חבירו הוא דוקא במידי דאית בי' קיפוח פרנסה והפסד ממון אבל שררה לית בי' חסרון כס והיא מונחת ומופקרת לכל מי שרוצה לזכות בה. אבל באמת בימינו שיש רב קבוע בכל מקום ועל פיו ישק כל דבר אין רשות לשום רב ות"ח אפילו גדול הימנו לנהוג רבנות לצדו, אף שצריך לנהוג כבוד כראוי למי שגדול בתורה, אבל לסדר גיטין וקידושין וכיוצא אפילו אורח באקראי אסור ללא רשות מרא דאתרא, זולת במקום שאין רב קבוע או קהלה קבועה שלא שייך השגת גבול בשום ענין. ומי שמשגיג גבול נקרא רשע והיאך נוכל לומר עליו שהוא אדם כשר, כי הלא רשע ואדם כשר וירא שמים הם שני הפכים. ומצינו בש"ס תלמיד המורה במקום רבו לא מסתייעא לו מילתא להורות כדין, אם כן הוא עלול לטעות אף בדבר פשוט כמו ביעתא בכוחתא, ומאחר שהמורה במקום רבו עלול לטעות אף בדבר שנואה כמפורש, לזה אסור לשאול ממנו בשום ענין וגם לא לסמוך על הוראותיו, מלבד שזה חילול השם בעיני ההמון שתלמידי חכמים ישיגו איש את גבול רעהו, והם מתבזים בעיני עם הארץ. מ"מ עיקר הקפידא הוא שאין ליתן קידושין במקום שיש רב קבוע בלי רשותו בכדי להשיג גבולו בשכר ושררה, וגם מי שאינו בקי בדינים לא יעסוק בהם, אבל היכא שנעשה ברשותו או במקום שאין רב קבוע, והקידושין ניתנו על ידי ת"ח, לית מאן דחייש. והעיקר בזה הוא הידיעה בהלכות גיטין וקידושין ושאלות המצויות, ואם אינו בקי בהם צריך לשאול מורה הוראה בכל דבר שלא יכשל בו, שלא יהי' בכלל אינו יודע בטיב גיטין וקידושין. לפיכך מי שעוסק בשליחות קודש בערי

לא הי' בשביל ממון וכבוד אלא משום כבוד שמים שראו קלקול הדורות שיש שמחזיקים עצמם ללומדים ויראי השם ושולחים ידיהם בענינים חמורים שאין להם ידיעה בהם, ואחר שראו שיהיו מכשולות בעניני גיטין וקידושין, גדרו גדר שחוץ מהרב הקבוע לא יסדר שום אדם קידושין. לכן הדבר פשוט להלכה שאין לסדר קידושין וליקח כיבוד במקום שיש רב קבוע או מורה הוראה מטעמו, וגם במקום שאין רב קבוע שנתמנה מטעם הקהל אין לעסוק בגיטין וקידושין אלא מי שראוי לכך, ואפילו לכתוב כתובה ולסדר קידושין לא יעשה אלא אם בקי בהלכות גיטין וקידושין וכינויי שמות ודיני כתובה, ובזה אינו מועיל שיהי' לו כתב סמיכה לאו"ה לחוד, כי העיקר כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם. לפיכך אם הוא עוסק בשליחות קודש באחת מערי השדה שאין שם רב מובהק ילמד ההלכות ויפנה לגדול בתורה והוראה ללמדו ולהדריכו בכדי שלא יצא ממנו מכשול בעניני עריות חלילה. והוא הדין אם ברשות הרב מכבדים לאחר לסדר חופה וקידושין יש להקפיד שהכתובה תכתב בידי מורה הוראה הבקי בהלכות קידושין.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: זוהי הלכה פסוקה שכל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהי' לו עסק עמהם, ונחלקו הפוסקים אם הכוונה שלא להורות בהם דייקא או אפילו סידור קידושין שאין בו משום הוראה, משא"כ בגיטין אין מושיבים אלא מורה הוראה מובהק מפני רוב דינים וכינויי שמות התלויים בגט. מ"מ לא לחינם הורגלו כל הדורות שאין מסדרים קידושין בלי התרת הרב דמתא, מפני שיש לחוש למכשול ופסולי עדות וחיתון כאשר כבר קרה, ותקנה מרבני צרפת בימי ר"ת שגזרו שלא יסדר שום אדם קידושין אלא מי שנבחר לרב ומורה הוראה בקהלתו ולא לעבור על זה. ודבר זה קבלה מראשונים שיש איסור בחרם וגזירת קדמונים שלא ליתן קידושין בעיר שיש רב קבוע זולתו או ברשותו שלא להשיג גבולו בשום עניני הוראה. ומלבד שיש בזה משום איסור קיפוח פרנסתו, שהוא מנהג קדום ליתן רח"ש למרא דאתרא, יש איסור להשיג גבול הרב הקבוע בכל ענין של שררה ורבנות. ובזה אין חילוק אם האדם חשוב הוא אדמו"ר וראש ישיבה או אורח, אלא כל שלא קבל רשות או כיבוד מרב דאתרא אינו מורשה ליתן קידושין במקומו, זולת במקום שאין קהלה קבועה. ונחלקו הפוסקים אם מי שעבר על חרם הקדמונים לסדר קידושין בלי רשות המרא דאתרא

עדים אם הכתובה נחשבת כשרה לכתחלה, והאם ראוי בשעת ספק לחזור ולעשות כתובה חדשה או שמעיקר הדין ניתן לסמוך להכשיר כי את הנעשה אין להשיב, וכאשר אין הדבר צריך לפנים, אכתוב רק הנוגע להלכה למעשה.

בדין הפסולים לדון פסולים להעיד

א) הכלל בשו"ע חו"מ ריש סי' ל"ג כל הפסולים לדון פסולים להעיד והם אחים מאם ומאב שהם ראשון בראשון ובניהם שני בשני ובני בניהם שלישי בשלישי, אבל שלישי בראשון כשר ואצ"ל שלישי בשני, אבל שני בשני ואצ"ל שני בראשון פסולים. לפיכך האב עם בן בנו פסול מפני שאב ובנו ראשון בראשון כמו אח ואחיו, ועם בן בנו שהוא רביעי ממנו כשר מפני שהוא שלישי בראשון כו', ויש אומרים ששלישי בראשון פסול, וכן ראוי להורות, וי"א שאינו פסול רק מדרבנן אף ששאר פסולים מה"ת, ונפק"מ לענין עדי קדושין. ומקורו בש"ס סנהדרין כ"ז ע"ב שאה"כ לא יומתו אבות על בנים היינו בעדות בנים ואבות, ובני אחים שהם שני בשני פסולים. והתם דף כ"ח ע"א נחלקו בדין שלישי בראשון ולמ"ד פסול יליף לה מיתור ובנים לא יומתו, אבל מב"י וסמ"ע שם מבואר שעיקר מחלוקת ראשונים אם פסולו מה"ת או מדרבנן, ואפשר אינו רק אסמכתא כמו שכתב בנתה"מ חדושים סי' ל"ג אות ג', מאו"ת אורים סק"ד וסמ"ע סק"ה. ובש"ס ב"ב קנ"ט ע"א כתב טעם שפסלה תורה עדות קרובים משום גזירת הכתוב, וכן במאירי שם שאינו מחשש עדות שקר שקרובים הם אלא גזירת הכתוב. וכן דעת תוס' זבחים ק"ג ע"א ד"ה אין, ורמב"ם פ"ג מהל' עדות ה"טו, ושו"ע חו"מ סי' ל"ג ס"י. והדין בשו"ע שם סעיף ג' כל אשה שאתה פסול לה אתה פסול לבעלה שהבעל כאשתו ולהיפך, רק לפי הפוסלים שלישי בראשון מכשירים באשתו מפני שהוא מופלג. וקיי"ל בש"ס ברכות כ"ד ע"א ובכורות ל"ה ע"ב וראשונים לכמה ענינים בהלכה כי אשתו כגופו, אף שלענין עדות אומרים כך רק לגבי ראשון בראשון.

מחלוקת ראשונים מה אסור מה"ת

ב) ואף שדעת הרמב"ם פ"ג מהל' עדות ה"א שדוקא קורבה מצד האב הוי פסול מה"ת אבל קורבה מצד האם או דרך אישות אינה אלא מדרבנן משום הכתוב לא יומתו אבות, לאפוקי קורבה מצד האם. אבל לדעת הרמב"ן שם ותשו' הרשב"א ח"א סי' אלף קפ"ה וח"ז מיוחסות סי' קי"א גם קורבה מהאם ודרך אישות אסור מה"ת. ולפי שו"ת הרשב"ן ח"ד חוט המשולש טור ב' סי' ד' כוונת הרמב"ם שהוא מה"ת רק שהוא בכלל דבר הנלמד מי"ג

השדה שאין שם רב מובהק, צריך ללמוד ההלכות ולפנות לרב מובהק גדול בתורה והוראה להדריכו בכדי שלא יצא ממנו שום מכשול בעניני עריות חלילה.

מעשה רב למילף מיני' הלכתא

וידוע הדבר בעת שנשא כ"ק מרן מהר"א מבעלזא זצ"ל בזו"ש, אחר אבדון ביתו ומשפחתו במלחמה, והיו בימים ההם בא"י גדולי צדיקים ורבנים מדור העבר, אעפ"כ לא רצה אותו צדיק וקדוש שיסדר קידושין אלא דוקא הגרי"א אונטרמן זצ"ל שהי' אז האב"ד בתל-אביב במקום מושבו. וכן הורה אצל נשואי אחיו הגה"ק מבילגורייא זצ"ל בפתח-תקוה שמסדר הקידושין יהי' המרא דאתרא דוקא, ואילו כ"ק מרן מהר"א זצ"ל קרא את הכתובה ושש ברכות, בהיות דעת קדשו שעל פי הלכה סידור קידושין שייך דוקא למרא דאתרא ולא לשום רב אחר. וגם אם המרא דאתרא מכבד לרב אחר, הרי זה מכחו ורשותו בלבד. מיהו לענין סידור קידושין בירושלים שיש בה כמה קהלות אומרים בשם כ"ק מרן מהר"א זצ"ל כי מובא מגדולי חכמי ספרד שלכך נקרא הרב בירושלים בשם הראשון לציון כי בירושלים אין מעמד מרא דאתרא בניגוד לשאר עיירות, ורמז מהכתוב ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן. ובקובץ אור הצפון גליון נ"ט עמ' נ"ב מובא בשם הרה"ק המקור ברוך זצ"ל שסיפר שחתנו כ"ק מרן מהרי"ד זצ"ל שהיה בתקופת מלחמת העולם הראשונה במונקאטש, וסבל הרבה ממחלוקת הידועה שפרצה שם, ופעם השיא אחד מחסידי בעלזא שהתגורר במונקאטש את בתו וביקש לכבדו בסידור קידושין ולא את המרא דאתרא כמו שהי' נהוג, ולכן התכוון לעשות חכמה לערוך החופה מחוץ לעיר, וסירב כ"ק מרן מהרי"ד זצ"ל באומרו שבמקום שיש מרא דאתרא ולא נותנים לו סידור קידושין, זוהי שאלה על הקידושין.

סימן עה

בדין עדי כתובה שהם בני דודים שניים וקרובים רחוקים מחתן וכלה

לדודי הרה"ח המפואר בתורה ויר"ש מוה"ר אברהם יצחק גבירץ שליט"א

עד"ש מהו הדין של עדי כתובה שהם או בני ביתם בני דודים שניים או קרובים רחוקים מחתן וכלה האם נחשבים לפסולי עדות או שהם כשרים להעיד, וגם אם חתמו בתור